

Dagspressens ekonomi 1976–2010

EN RAPPORT OM PRESSTÖDSNÄMNDENS EXTERNA RÄKENSKAPSANALYSER

© Presstödsnämnden 2012

Text: Karl Erik Gustafsson

Omslagsillustration: Ninni Oljemark/Kombinera

Grafisk form: Johan Nilsson/Kombinera

Tryck: Rydheims Tryckeri AB, maj 2012

Dagspressens ekonomi 1976–2010

EN RAPPORT OM PRESTÖDSNÄMNDENS EXTERNA RÄKENSKAPSANALYSER

Karl Erik Gustafsson
1 mars 2012

Presstödsnämnden

Förord

Karl Erik Gustafsson, professor i massmedieekonomi vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping, har under en lång följd av år, 1976–2010, arbetat med att för Presstödsnämndens räkning följa och analysera den ekonomiska utvecklingen inom dagspressbranschen. Utvecklingen har följts under en tid då medielandskapet förändrats dramatiskt och dagspressen mött helt nya konkurrensförhållanden och förändrade ägarstrukturer. Den samlade dokumentationen och tidsserien har ett mycket stort värde.

Dagspressens ekonomi 2010 var den sista rapporten som Karl Erik Gustafsson hade huvudansvaret för. Som avslutning på sitt långvariga arbete presenterar Karl Erik Gustafsson i denna rapport en sammanställning och tillbakablick över branschens utveckling och över rapportarbetets uppbyggnad och utveckling.

Arbetet med den här summerande rapporten har utförts på uppdrag av Presstödsnämnden. Karl Erik Gustafsson ansvarar dock självständigt för fakta, analyser och kommentarer.

Åsa Finnström
Kanslichef
Presstödsnämnden

Innehåll

1. Ett långt perspektiv	7
2. De första pressutredningarna	8
3. Den externa räkenskapsanalysens problem	10
4. Branschekonomin 1973	12
5. Utformning av analysmetoden	13
6. En blygsam start (1976–1980)	15
Avvägning mellan selektivt och generellt	15
Tio-i-topp	16
Blandade resultat	18
7. Det ystra 1980-talet (1981–1990)	20
Ny information	20
Bottenåret 1981	21
Krishantering på 1980-talet	23
Konsten att bemästra lågkonjunkturer	23
Byten av prisstrategi	25
Full pott	26
8. Framgångsrika krisår (1991–1994)	27
Kris i storstadspressen 1991	28
Dagspressen tjänar pengar 1992 (DI)	28
Läget inför 1993 (TT/UNT)	29
Framgångens orsaker	30
9. Svängningar på hög nivå (1995–2000)	32
10. Fyra vändpunkter	35
11. Lägre skatt och börsrally ger guldkant (2001–2010)	38
12. Gästexperter	41
Segla i egen sjö	41
När politiska mål tar över	41
Professionell gratistidningsutgivning	42
Konkurrens om innehåll och tid	42
Konkurrensorter blir samarbetsorter	43
13. Koncentrationen ändrar karaktär	44
14. Den externa räkenskapsanalysens möjligheter	47
Tidningsförkortningar	50

1. Ett långt perspektiv

Detta är en rapport om den årliga rapporteringen om dagspressens ekonomi sedan mitten av 1970-talet. Den utgår från de rapporter om branschens ekonomi som sammanställts av presstödsnämnden, vid några tillfällen i början av rapportserien i samarbete med statliga pressutredningar. Ekonomirapporterna hänger ihop med beslutet om att införa ett selektivt presstöd.

Föreliggande rapport inleds med en kort bakgrund till hur den årliga ekonomiska rapporteringen om dagspressens ekonomi kom igång och om hur metoden att genomföra den togs fram och utvecklades. Särskild uppmärksamhet ägnas åt de problem som ligger i att använda enskilda företags årsredovisningar som underlag för ekonomiska analyser av det ekonomiska läget för en hel bransch.

En fråga det hade varit intressant att få ett svar på är om de ekonomiska rapporterna på något sätt har påverkat företagen och företagsledarna. Har de gett anledning till jämförelser, ändrade ambitioner, kanske ett omtänkande om ekonomin? Det finns tyvärr inget underlag för sådana spekulationer. Det har funnits diskussionspunkter om rapporteringen men det är en annan sak. Diskussionerna kan ha gällt om en statlig myndighet över huvud taget ska svara för och publicera årliga analyser av en enskild bransch till invändningar mot de mått som använts.

I många år var medieintresset stort för rapporterna. Offentliggörandet av rapporterna vid presskonferenser i presstödsnämndens regi drog journalister från radio, television, de stora tidningarna och nyhetsbyråerna. Man kunde vara säker på att resultatet presenterades i televisionens nyhetssändningar samma dag. Efterhand avtog intresset. Presstödsfrågan avdramatiserades helt enkelt. Presstödet åstadkom det som det var avsett att åstadkomma, en relativt stabil mångfaldsstruktur och att många tidningar i ekonomiskt underläge överlevde. Det fanns dessutom många nya företeelser i medielandskapet som drog till sig uppmärksamhet. Inte heller publicering av dagspressens upplagesiffror som förr ägnades stort utrymme i medierna väcker längre någon större uppmärksamhet.

I föreliggande rapport används material ur de årliga rapporterna, i några fall uppgifter arkiverade från bearbetningarna. Ekonomiska data om tidningarna presenteras här på ett något annorlunda sätt än i de årliga rapporterna i syfte att pröva nya grepp, vilket hänger ihop med periodiseringen av framställningen. Den är i huvudsak kronologisk.

2. De första pressutredningarna

Början på den svenska presstödshistorien brukar dateras till den 5 november 1963. Den dagen informerade ledningen för den socialdemokratiska A-pressen den socialdemokratiska partiledningen om att A-pressen beslutat att lägga ned regiontidningen *Ny Tid* i Göteborg och berättade också att Landsorganisationen tänkte minska sitt tidningsengagemang. LO ansåg att det var dags att staten tog ansvar för dagspressens struktur och krävde att regeringen tillsatte en pressutredning. Partiordförande och statsminister Tage Erlanders dagböcker som nästa gång börjar med 1963 kommer förmodligen ge oss det slutliga svaret på hur det gick till.

Hur som helst, av dateringen av offentliga handlingar finner man att två veckor senare var justitieministern i den sittande Erlanderregeringen klar med direktiven till Sveriges första pressutredning. I direktiven konstaterades att tidningspressens svårigheter blivit en samhällsangelägenhet. Utredningen fick i uppdrag att analysera dagspressens ekonomiska läge och att överväga om statliga åtgärder behövdes för att bevara den fria opinionsbildningen och mångfalden.

Den första pressutredningen, helt enkelt kallad Pressutredningen, var verksam från 1963 till 1965. Den använde sig av extern räkenskapsanalys för att klarlägga dagspressens ekonomiska läge och bedöma behovet av statligt stöd till dagspressen. För analysen svarade Sven Tollin, verkställande direktör vid *Västerbottens-Kuriren* i Umeå och ledande ekonomisk expert i branschen, bland annat krönikör i branschtidskriften *Pressens Tidning*. Bokslutsanalysen som avsåg 1963 publicerades i utredningens betänkande (SOU 1965:22) *Dagspressens ekonomiska villkor*.

Underlaget för räkenskapsanalysen utgjordes av tidningsföretagens offentliga bokslutshandlingar, det vill säga förvaltningsberättelser, balansräkningar samt vinst- och förlusträkningar. Tollin hade några år tidigare på uppdrag av Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU) för första gången tagit fram en rapport över dagspressens ekonomiska läge baserad på just en sådan analys. TU-rapporten publicerades 1960. Om förhistorien till denna har jag berättat i uppsatsen "Historien om branschanalysen Dagspressens ekonomi", tryckt i en vänbok till professor Ulla Carlsson vid Nordicom: *Norden och världen* (2010:271–277).

Den första pressutredningen ansåg att utvecklingen verkligen krävde att staten ingrep men utredningens förslag, som utgjordes av ett presstöd med fördelning till riksdagspartierna efter deras röstetal och sedan av dem till behövande tidningar, gick inte igenom. Förslaget gjordes om av riksdagen –

en överenskommelse mellan socialdemokraterna och centerpartiet beredde vägen – till ett partistöd som skulle användas för opinionsbildande verksamhet och som kunde utgå i form av stöd till partierna närstående tidningar. Partipresstödet blev emellertid inte av någon större betydelse som presstödet. Det permanentades som ett partistöd. Resonemangen i utredningen och i riksdagen för konstruktionen av partipresstöd byggde på att den svenska dagspressen kunde anses vara en partipress, vilket i en ekonomisk mening bara delvis var sant.

De första statliga, direkta stödåtgärderna till förmån för dagspressen infördes på förslag av en andra pressutredning, 1967 års pressutredning (1967–68). I underlaget ingick även denna gång en extern bokslutsanalys av branschen genomförd av Sven Tollin. Räkenskapsanalysen avsåg 1967 och publicerades i utredningens betänkande (SOU 1968:48) *Dagspressens situation*.

Den ena stödåtgärden som 1967 års pressutredning föreslog var en samdistributionsrabatt som syftade till att främja samarbete inom hembärningen av abonnerade tidningar. Varje tidningsföretag hade som regel en egen distributionsorganisation med tidningsbud, vilket var dyrt men en service abonnenterna vant sig vid och förväntade sig. Det låg stora kostnadsbesparingar i ett samarbete, särskilt för små och glest spridda tidningar. Ett samarbete innebar samtidigt en neutralisering av tidig hembärning som ett konkurrensmedel.

Den andra stödåtgärden var en lånefond – döpt till pressens lånefond – med förmånliga ränte- och avbetalningsvillkor för att underlätta en förnyelse av tidningarnas tekniska utrustning. Ett byte av pressutrustning var överhängande, särskilt för ekonomiskt svaga tidningsföretag med utslitna pressar. Branschen stod dessutom inför ett teknikskifte, från högtryck till offset. Båda förslagen antogs av regering och riksdag 1968.

Den tredje stödåtgärden, ett vederlagsfritt tillskott (produktionsbidrag sedermera betecknat driftsstöd) till tidningar i konkurrensmässigt underläge, som efterlysts redan av den första pressutredningen men som den inte lyckades finna någon metod att förverkliga, tillkom efter en intern beredning i finansdepartementet. När riksdagen godkände finansdepartementets förslag 1971 om ett selektivt produktionsbidrag beslöt den också att en ny pressutredning skulle göras för att utvärdera stödet. Det senare var ett krav för en bred uppslutning kring presstödet i riksdagen.

Den tredje pressutredningen, kallad 1972 års pressutredning (1972–75), ansåg det angeläget att i utvärderingen av det införda presstödet anlita Sven Tollin för en ny extern bokslutsanalys, upplagd på samma sätt som de tidigare. Nu avsåg analysen 1973 och, för en mindre grupp tidningar, även 1974. En fullständig branschanalys hann man inte med för det senare året. Räkenskapsanalysen publicerades i en bilaga i slutbetänkandet från 1972 års pressutredning (SOU 1975:79) *Statlig presspolitik*.

För beslutsgången vid införandet av presstödet har jag redogjort i uppsatsen "Hur Sverige fick sin dagspresspolitik". Den ingår i symposie- och forskningsrapporten *Kommunikationspolitik och kommunikationsforskning* (1980:81–109).

3. Den externa räkenskaps- analysens problem

Sven Tollin kom alltså att genomföra tre kompletta externa bokslutsanalyser av den svenska dagspressen, för 1963, 1967 och 1973. Han noterade några problem med underlaget:

1. Ett mindre problem var att inte riktigt alla tidningsföretag var villiga att lämna ifrån sig sina årsredovisningar, trots att de var offentliga. Eftersom ungefär 95 procent av tidningsföretagen medverkade, utgjorde dock bortfallet inte något större problem. Så småningom kunde detta problem helt elimineras när felande årsredovisningar kunde beställas från bolagsverket.
2. Ett annat mindre problem var att några företag hade brutet räkenskapsår. De företag togs med i analysen vars räkenskapsår omfattade mer än hälften av det aktuella året. I senare bokslutsanalyser har alla tidningsföretag med bokslutsdatum det aktuella året tagits med.
3. Ett problem som inte hade någon lösning var om företag som omfattade mer än en tidning redovisade ekonomin för samtliga under huvudtidningen. På Tollins tid påverkade det särskilt möjligheterna att analysera ekonomin för den framväxande kvällspressen, som omkring 1970 noterade rekordupplagor. *Expressen* ingick i *Dagens Nyheters* bokslut, *Kvällsposten* i *Sydsvenska Dagbladets* och *GT* i *Handelstidningens*. *GT* saknade efter *Göteborgs-Postens* köp av tidningen ett bearbetningsbart bokslut för 1973. *Aftonbladet* hade ingått i *Stockholms-Tidningens* bokslut till dess (första) nedläggning i början av 1966. Nu placerades den bland abonnemangstidningarna. Kvällspressen hade visserligen uteslutits från möjligheten att erhålla produktionsbidrag men inte från samdistributionsrabatt för sina abonnerade exemplar och, hur som helst, från strikt vetenskaplig synpunkt uppstod givetvis en kunskapslucka.
4. Ett sista problem Tollin lyfte fram var att sidoverksamheter, såsom civiltryckeri och fastigheter, inte kunde särskiljas från tidningsrörelsen. Utifrån sin solida kunskap om branschen slog han fast att tidningsutgivningen nästan undantagslöst var den dominerande verksamheten i samtliga företag. Det skulle inte innebära någon nämnvärd sned-

vridning av analysen om sidoverksamheterna togs med i tidningsrörelsen.

I rapporteringen från analysen ingick uppgifter om intäkter, nyckeltalen soliditet och kassalikviditet, rörelsekapital, synliga och dolda reserver, investeringsfonder, pensionsavsättningar, vederlagsfria tillskott (statliga och andra) samt resultat före avskrivningar. Det senare resultatmåttet var det enda som användes. I de följande analyserna infördes flera lönsamhetsmått.

Tidningarna grupperades i landsorts- och storstadstidningar (Stockholm, Göteborg och Malmö), efter periodicitet (fler- och fådagartidningsföretag), upplagestorlek och marknadsposition (första- och andratidningar). Efter önskemål från den tredje pressutredningens sekretariat gjorde Tollin en gruppering efter hushållstäckningen på utgivningsorten. Täckningsgraden hade genom min forskning om tidningsutgivningens villkor på uppdrag av pressutredningen visat sig vara ett säkert mått på konkurrensstyrka. Min studie redovisades som pressutredningens forskningsrapport (SOU 1974:102) *Pressstödet och tidningskonkurrensen*.

Trots att bara offentliga handlingar om företagen användes och alla uppgifter fanns sammanställda företag för företag, presenterade Sven Tollin inga enskilda uppgifter om företagen. All redovisning skedde gruppvis och de medeltal som användes var genomgående aritmetiska genomsnitt. Eftersom det senare innebär att ekonomin för stora företag bestämmer bilden för gruppen och hela branschen, kan resultatet bli snedvridet. I senare analyser används därför alltid medianen som centralmått.

4. Branschekonomin 1973

Den allmänna konjunkturbilden hade i början av 1970-talet pekat på en nedgång. Ett lågkonjunkturår registrerades också för dagspressen 1971, men konjunkturen vände snabbt uppåt och 1973 var konjunkturbilden åter en annan och positivare.

Tollins externa bokslutsanalys för 1973 gjordes alltså i ett relativt gynnsamt konjunkturläge. Det var väl antagligen därför som han gärna ville hinna med att analysera även 1974 som tycktes bli ett sämre år och också blev det, allt för att få en mer rättvisande bild. 1972 års pressutredning hade inte tid att vänta, men det gjorde inte så mycket eftersom det inte blev någon dramatisk skillnad mellan åren.

Tollins resultat för 1973 är mycket entydigt. Av en tabell över landsortspressens 70 flerdagarstidningar (SOU 1975:79, s 381) framgår att tidningarna med 50 procent eller mer i hushållstäckning på utgivningsorten, de så kallade högtäckningstidningarna, hade ett rörelseresultat före avskrivningar på i genomsnitt cirka sju procent, medan rörelseresultatet i genomsnitt för flerdagarstidningar med lägre än 50 procent i täckningsgrad, de så kallade lågtäckningstidningarna, var cirka -14 procent. Tollins analys bekräftade resultatet från utredningens forskningsrapport om tidningsutgivningens villkor och det entydiga samband som där fastslogs mellan en tidnings täckningsgrad och dess ekonomiska resultat.

Sven Tollins snabbgenomgång av ett tjugofemtal årsredovisningar för 1974 pekade på en försämring med ett par procentenheter, till cirka fem procent för högtäckningstidningarna. Det för pressutredningen mest intressanta förhållandet – relationen mellan första- och andratidningar – påverkades inte. Andratidningarnas förlust före avskrivningar hade växt från -20 procent 1973 till -23 procent 1974. Täckningsgradsteorin kunde bli grund för en reformering av hela presstödet.

5. Utformning av analysmetoden

Presstödsnämnden som administrerade presstödet fick 1977 inskrivet i sin instruktion (SFS 1977:1151) att den skulle ”följa och analysera den ekonomiska utvecklingen för olika tidningsgrupper och övriga väsentliga förändringar inom dagspressen”. Uppgiften ansågs nödvändig för att statsmakterna kontinuerligt skulle kunna bedöma behovet av statliga åtgärder inom området. I motiven betonades också vikten av att regelbundet tillföra den mediepolitiska debatten ett allmänt tillgängligt, ekonomiskt referensmaterial. Kontinuerliga analyser av detta slag skulle kräva återkommande insamling av ekonomiska uppgifter av tidningsföretagen. Helst borde lätt tillgängligt material användas som inte krävde särskilda insatser av företagen.

Detta hade 1972 års pressutredning fastslagit i sitt slutbetänkande avlämnat i oktober 1975. Bara litet mer än två år senare, i januari 1978, tillsattes en fjärde pressutredning, som tog namnet Dagspresskommittén (1978–80). Det var dags för en allmän översyn av det statliga stödet till dagspressen, ansåg budgetministern Ingemar Mundebo. Jag anförtröddes uppdraget att vara kommitténs huvudsekreterare.

Dagspresskommittén som avslutade sitt arbete under 1980, slutbetänkandet (SOU 1980:32) *Stödet till dagspressen* lämnades i juni 1980, såg bland annat som sin uppgift att i samarbete med presstödsnämnden definitivt pröva om tidningsföretagens årsredovisningar kunde användas för ekonomiska branschanalyser i stället för insamling av uppgifter via enkäter.

Kommittén skickade därför en enkät avseende 1976 och 1977 till de 152 dagstidningar som utkom under dessa två år. Svar kom från 144 dagstidningar, en svarsprocent på nästan 95 procent. Årsredovisningarna insamlades också. Resultaten redovisades i forskningsrapporten (Ds U 1979:9) *Dagspressens struktur och ekonomi*.

I samarbete med presstödsnämnden, som underlättades av att byrådirektören vid nämnden, Håkan Westergren, i augusti 1978 knöts till dagspresskommittén som expert, gjordes en analys av dagstidningsföretagens årsredovisningar för 1978. Årsredovisningar skickades in av 128 tidningsföretag. Resultatet redovisades i dagspresskommitténs slutbetänkande, bilaga 3. Det var självklart att uppgifterna som ställdes samman med ett offentligt material som underlag också skulle redovisas öppet tidning för tidning, grupperade på det sätt som föreskrevs genom regelverket i presstödsförordningen. Så gjordes också i bilagan.

Sammanställningen i bilaga 3 innehöll fyra resultatmått: resultat före avskrivningar och presstöd, resultat efter avskrivningar, resultat efter avskriv-

ningar och presstöd och resultat efter finansnetto. För att få ett enhetligt underlag beräknades planenliga avskrivningar på anskaffningsvärden. Därvid användes procentsatserna tre procent på fastigheter och tolv procent på maskiner och inventarier. Alla slag av presstöd redovisades samlat tidning för tidning: produktionsbidrag, utvecklingsbidrag, etableringsstöd, samdistributionsrabatt och samverkansbidrag. I kompletterande tabeller redovisades utbetalningar av presstöd sedan starten stödform för stödform, tidning för tidning. Även här styrdes redovisningen av att den skulle vara fullständig, öppen och lättillgänglig. Öppenheten hade varit en diskussionspunkt i 1972 års pressutredning. Det fanns förespråkare för att stödbeloppen inte skulle vara offentliga. Sekretariatet drev hårt att allt skulle vara öppet. Det skulle vara möjligt för alla, stödtidningarna och deras konkurrenter, att i förväg kunna beräkna stödets storlek.

Dagspresskommitténs slutsats blev att årsredovisningar kunde användas som underlag för sammanställningar över ekonomin för dagspressen. Enkäter skulle inte uteslutas men skulle kunna göras med längre mellanrum om presstödsnämnden årligen analyserade årsredovisningarna och i första hand avse specialstudier.

Från och med bokslutsåret 1979 genomfördes med denna metod de årliga bokslutsanalyserna helt i presstödsnämndens regi. Grupperingen av tidningsföretagen följde reglerna i presstödsförordningen. Jag samarbetade med nämndens kansli om bokslutsanalyserna till och med rapporten för 2010. Håkan Westergren deltog sista gången i arbetet med 2003 års rapport.

6. En blygsam start (1976–1980)

Den första analysen enligt dagspresskommitténs riktlinjer avsåg alltså 1978 och publicerades i utredningens slutbetänkande. Den andra analysen gällde 1979 och publicerades av presstödsnämnden i dess rapportserie *Dagspressrapport* (1981:1). Den tredje omfattade 1980 och publicerades också i *Dagspressrapport* (1981:3). De årsredovisningar som Dagspresskommittén samlade in för 1976 och 1977 bearbetades 1994 för att komplettera tidsserien men publicerades inte som separata rapporter. Analyserna gjordes i samarbete mellan en pressutredning (Pressutredningen -94) och presstödsnämnden. De långa tidsserierna över dagspressens lönsamhet kunde därmed från och med 1994 börja med 1976.

Diagram med tidsserier över lönsamheten började publiceras från och med 1986 när vi hade ett tillräckligt antal år för att det skulle se ut som ett diagram. Samma uppgifter fanns för alla företag men de publicerades inte, utrymmesbrist var ett tillräckligt skäl. Uppgifterna använde vi för att avgöra för hur många företag det aktuella året var det bästa sedan starten av analyserna. Vi kunde lätt kontrollera om tidningsföretag som utropat det aktuella året till ett rekordår verkligen hade tacksägning för det. Om påståendet inte stämde, påpekade vi dock aldrig det.

Avvägning mellan selektivt och generell

Svensk ekonomi hade 1976 haft ett svagt år och drabbades 1977 av en minskning av bruttonationalprodukten med 1,6 procent. Storstadspresen som gått igenom en ekonomisk kris 1971 hamnade 1977 i en ny kris. Efter en devalvering av kronan vände konjunkturen snabbt uppåt. BNP-tillväxten 1979 på 3,8 procent låg klart över årsmedeltalet för hela 1970-talet på cirka två procent. För dagspressen blev 1979 det bästa året under slutet av 1970-talet.

Kostnadsökningar i mitten av 1970-talet ledde till att tidningarna flera år i rad höjde sina abonnemangspriser med 10–15 procent. En annan konsekvens blev att presstödet höjdes såväl 1974 som 1976. Den borgerliga regering som tillträdde efter valet 1976 behöll det selektiva stödet men kompletterade med generella stödinsatser för dagspressen.

Vid Svenska Tidningsutgivareföreningens årsmöte 1977 signalerade utbildningsminister Jan-Erik Wikström, ansvarig för presstödsfrågor, om en svängning i dagspresspolitiken. Han uppgav sig känna oro inför väntade kostnadsökningar för dagspressen och ansåg att detta måste uppmärksammas. ”Jag är övertygad om att huvudlinjen därvid måste vara att de selektiva åtgärderna något får stå tillbaka för en utvidgning av generell natur.” Ett avskaffande

av annonskatten nämndes som ett exempel. Till andra tänkbara åtgärder av generell natur sades höra att höja samdistributionsrabatten.

Resultatet blev att samdistributionsrabatten fördubblades medan annonskatten halverades från 6 till 3 procent från och med 1978. Genom detta ökade dagspressens intäkter, kostnaderna sjönk och en viss förbättring av branschens ekonomi kunde noteras.

Tio-i-topp

Redan i de första analysrapporterna presenterade vi rangordningar av tidningsföretag efter lönsamhet. Tio-i-topp-listor med tidningsföretag efter lönsamhet stod mycket långt ifrån Tollins sammanställningar. Det mått som först användes var resultat i absoluta tal efter finansnetto. En sammanställning återges här i *tabell 1*.

TABELL 1. Landsortstidningar med bästa resultat efter finansnetto 1977–1980

Rang	Tidning och resultat (miljoner kr)							
	1977		1978		1979		1980	
1	NA	8,2	NA	10,0	NA	9,6	Bar	9,6
2	Bar	5,4	Bar	8,2	ÖC	7,2	NA	9,0
3	BoT	4,0	ÖA	3,7	Bar	6,9	ÖC	6,1
4	ÖA	3,6	TT	3,4	ÖA	5,3	NkT	5,9
5	Boh	3,4	SA	3,3	NkT	3,6	ÖA	5,5
6	VLT	3,0	BoT	3,2	JP	3,5	VLT	4,3
7	SA	3,0	ÖP	2,9	SA	3,2	LTÖ	4,1
8	ÖP	2,5	Boh	2,8	LTÖ	3,0	TT	4,1
9	NWT	2,5	GD	2,7	SvT	2,9	HD	4,1
10	GD	2,3	NkT	2,7	EK	2,9	JP	3,6

Källa: SOU 1980:32 Stödet till dagspressen, s.38 (1977–1978); Dagspressrapport 1981:1, s.25 (1979); Dagspressrapport 1981:3, s. 22. (1980).

Anm. Tidningsförkortningar, se sista sidan.

Rangordningen användes främst för att visa att den ekonomiska stabiliteten i branschen var stor. Vi gjorde en poäng av att samma tidningar återkom varje år på tio-i-topp-listan och tog det som ett tecken på stabilitet i strukturen. *Nerikes Allehanda* och *Barometern* parkerade sig ständigt på de första platserna. För åren 1977–1978 behövdes bara tolv landsortsföretag för att få ihop till topplistan. För hela perioden 1977–1980 bara 18. Ställt i relation till intäkterna innebar resultaten för de främsta tidningarna en nettomarginal över tio procent. *Nerikes Allehandas* nettomarginal varierade mellan 10,9 och 14,4 procent, *Barometerns* mellan 11,7 och 16,8 procent. Det var mycket bra resultat men, som strax ska framgå, inte de bästa.

Det visade sig emellertid att rangordningen efter nettovinst i kronor påverkades starkt av att vi beräknade de planenliga avskrivningarna. Tidnings-

företag fick plötsligt lämna ranglistan när de skaffat ny teknik och därmed fått ett mycket större avskrivningsunderlag. Därför kompletterades från och med 1980 rangordningen efter nettovinst i absoluta tal med en rangordning efter bruttomarginal, det vill säga rörelseresultatet före avskrivningar i relation till intäkterna. Här visade det sig att myndighetsperspektivet genom att vi särredovisade presstödet inte sammanföll helt med företagsperspektivet.

Tidningsföretagen betalade för distributionsföretagens tjänster med avdrag för samdistributionsrabatten och distributionskostnaderna bokfördes netto i redovisningen. För att visa hur stor samdistributionsrabatten var och vilken betydelse den hade för företagets ekonomi, lade vi till rabatten till kostnaderna och drog sedan av den tillsammans med eventuellt annat presstöd. Därmed försämrades rörelseresultatet med ett belopp motsvarande samdistributionsrabatten, vilket betydde ett par procentenheter. Detta framgick klart i texten men ledde också till att vi parallellt använde nettomarginalen. I det måttet fanns ingen diskrepans mellan myndighets- och företagsperspektiven.

Genom denna bearbetning av data och särredovisningen av presstödet kunde man till exempel se att *Dagens Nyheter* fick 8,5 miljoner i statligt stöd, det vill säga tidningens samdistributionsrabatt. Det var intressant läsning i sig, men viktigare var att tidningen deltog i samarbetet och att tidningen genom det öppna distributionssystemet kunde delas ut i tidig morgondistribution över hela landet, förutsatt att företaget såg till att exemplar fanns på plats när utbärningsturerna startade.

Ett exempel på hur samdistributionssystemet främjade konkurrensen kan anges. När *Handelstidningen* efter nedläggningen som dagstidning 1973 gjorde ett försök att komma tillbaka genom att lansera sig som sjudagarstidning 1984, hakade tidningarna från Stockholm på och bytte från sen postdistribution till tidig buddistribution och utnyttjade *Handelstidningens* utbärningsorganisation på söndagar. *Göteborgs-Posten* hade nämligen ingen morgonutdelning på söndagar i Göteborg utan enbart lösnummerförsäljning med tidningsbud. *Dagens Nyheter* förstärkte sin redaktion i Göteborg. Som en följd av denna upptrappning av konkurrensen införde *Göteborgs-Posten* också sjudagarsprenumeration i Göteborgsområdet 1985.

Av tabell 1 framgår att *Länstidningen*, den i alla år minsta tidningen i Östersund, tog sig in i rangordningen 1979 och blev kvar där 1980. Denna sensation var följden av att andratidningen *Länstidningen* gick i kapp förstatidningen *Östersunds-Posten* och i takt med stigande hushållstäckning förbättrade sitt resultat. Utvecklingen bekräftade den konkurrenssteori som presstödet regelsystem vilade på, det vill säga täckningsgradsteorin.

Presstödsnämndens kanslichef ansåg att utvecklingen motiverade en specialstudie. Det blev till och med två studier. Den första kom 1981: "Dagstidningskonkurrensen i Östersund och Östersundstidningarnas ekonomi" (*Dagspressrapport* 1981:2). Den andra genomfördes 1985: Fallet Östersund (*Dagspressrapport* 1985:2). I båda studierna kompletterades den externa bokslutsanalysen med enkäter och intervjuer.

Blandade resultat

Dagspressens ekonomi försämrades under andra hälften av 1970-talet främst av brant stigande löner, framför allt inom distributionen. Personalkostnaderna svarade för mer än 50 procent av de totala kostnaderna. Eftersom man på tidningsföretagen i sin prissättning vanligtvis utgick ifrån att upplageintäkterna skulle täcka kostnaderna för distribution och papper slog kostnadsstegringarna igenom med full kraft i abonnemangspriset. I till exempel Östersund steg abonnemangspriset i förhållande till konsumentprisindex med cirka 40 procent från 1975 till 1980, kraftigast 1979. Annonsprishöjningen låg en bit efter, nämligen på 25 procent. Detta agerande gynnade *Länstidningen* vars upplaga ökade kraftigt år för år samtidigt som *Östersunds-Postens* sjönk.

Dagspressen gjorde alltså enligt bokslutsanalyserna en ganska blygsam start under slutet 1970-talet. Den klara förbättringen 1979 framgår av *tabell 2*. Tabellen som omfattar tidningsföretag utan driftsstöd innehåller uppgifter om andelen företag med noll- eller minusresultat samt andelen företag med mer än tio procent i nettomarginal. Tabellen visar också resultatnivåer: högsta nettomarginal med namngivande av toppföretag samt medianvärdet för nettomarginalen. Därtill finns uppgifter om den årliga förändringen av landets bruttonationalprodukt (BNP). Tabellen antyder att det behövs förbättring av BNP på närmare två procent för att dagspressens lönsamhet ska påverkas positivt.

Andelen företag med nollresultat eller sämre minskade successivt från 1976 till 1979, från 27 procent till 17, samtidigt som andelen företag med mer än tio procent i nettomarginal växte från elva procent till 19. Medianvärdet för nettomarginalen ökade från 2,3 till 3,8 procent. Under 1980 försämrades konjunkturläget, med en lägre ökningstakt (+1,7 procent) för BNP. Konsekvenserna för branschen är inte entydiga. Andelen företag med noll- eller minusresultat nästan fördubblas, ökar från 17 till 30 procent, samtidigt som andelen företag med mer än tio procent i nettomarginal minskar svagt, från 19 till 17 procent.

TABELL 2. Nettomarginal 1976–1980, dagstidningsföretag utan driftsstöd

År	Andel företag med nettomarginal		Nettomarginalnivå (%)		BNP (%)
	≤0%	>10%	Högsta	Median	
1976	27	11	22,4 (ÖA)	2,3	1,1
1977	23	19	17,9 (ÖA)	3,5	-1,6
1978	20	15	22,5 (TT)	3,4	1,8
1979	17	19	20,2 (ÖA)	3,8	3,8
1980	30	17	20,6 (TT)	3,3	1,7

Källa: Bearbetning av arkivmaterial (1976–1977); (SOU 1980:32) Stödet till dagspressen (1978), Dagspressrapport 1981:1 (1979), Dagspressrapport 1981:3 (1980).

Anm. Dagstidningsföretag avser företag med tidningsutgivning 2–7 dagar/vecka. Tidningsförkortningar, se sista sidan.

Högst i rangordningarna 1976–1980 låg ett par medelstora tidningar med cirka 20 000 exemplar i upplaga, vilket var ungefär medianupplagan för svenska dagstidningar. *Trollhättans Tidning* registrerades för 22,5 procent 1978 och 20,6 procent 1980 medan nettomarginalen för *Örnsköldsviks Allehanda* blev 22,4 procent 1976, 17,9 procent 1977 och 20,2 procent 1979. Tidningen hade en enastående hushållstäckning på utgivningsorten Örnsköldsvik: hela 86 procent.

Tack vare de öppna bokslutsanalyserna visades det att försvagningen av ekonomin 1977 och 1980 inte hindrade att åtskilliga dagstidningar under slutet av 1970-talet nådde mycket goda resultat.

7. Det ystra 1980-talet (1981–1990)

1980-talet började svagt för dagspressen. Kostnaderna fortsatte att öka och dagspressen började ta det försiktigt med prishöjningar och följde i stort sett konsumentprisindex. Efter lågkonjunkturåren 1971 och 1977 kom ett tredje 1981, nu med en minskning av BNP på 0,2 procent. Trots lågkonjunkturen 1981 startades *Stockholms-Tidningen* på nytt.

Slutet av 1980-talet är utan jämförelse. Annonsintäkterna nådde 1989 en nivå i fasta priser som låg nästan 50 procent över 1983 års nivå. Två tidningsföretag börsnoterades 1985: *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och *Västmanlands Läns Tidning*. Endast två tidningar hade ekonomiska problem 1985. Det var *Östersunds-Posten*, som drabbats hårt av konkurrensen med *Länstidningen*, och *Aftonbladet*, som försökte att med kreativ bokföring slippa redovisa förluster. Dagstidningarnas abonnemangspriser började från och med 1987 höjas mer än konsumentprisindex. Trots det avslutades 1980-talet med en rekordhög upplaga. Presstödet höjdes tre gånger. Under 1987 och 1988 kunde hälften av andratidningarna redovisa överskott efter presstöd.

Ny information

Under 1980-talet byggdes rapporterna om dagspressens ekonomi ut med ny information. Från och med 1982 infördes ett nytt lönsamhetsmått. Rapporterna innehöll nu uppgifter om tidningsföretagens räntabilitet. En förklaring till dessa kompletteringar var att det i den allmänna debatten ofta framhölls att dagspressen var en krisbransch och att vi, eftersom vi hade stöd för det i rapporterna över dagspressens ekonomi, ville visa att så inte var fallet. Det fanns dagstidningsföretag som ständigt hade en svag ekonomi, men problemen var koncentrerade till tidningar i konkurrensmässigt underläge, eller, om man så vill, hade låg hushållstäckning på utgivningsorten. Syftet med presstödet var att lindra verkningarna av just detta förhållande och kompensera för uteblivna annonsintäkter.

Från och med 1983 infördes en översiktstabell över dagspressens upplage- och antalsutveckling under tre år, det aktuella och de två närmast föregående. I anslutning till tabellen kommenterades strukturförändringar såsom nedläggningar, etableringar och periodicitetsförändringar. Uppgifterna hämtades från Tidningsstatistik (TS). Upplageöversikten blev ett fast inslag.

Från och med 1983 infördes också uppgifter om annonsintäkter, brutto och netto, samt upplageintäkter brutto också över tre år som ett komplement till årsredovisningarna som inte alltid innehöll uppgifter om detta. Uppgifterna tillhandahölls av Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU).

Från 1988 ingår annonsvolym per år från TU. Vi hämtade också uppgifter om abonnemangspriser från TU men om annonspriser från undersökningar av Statens Pris- och Kartellnämnd (SPK) och genom egna bearbetningar av Svensk Annonstaxa. I början redovisades dessa uppgifter i perioder om tre år. Eftersom 1980-talet artade sig till något unikt förde vi 1989 in uppgifter för hela 1980-talet.

Indelningen av tidningar i grupper följde från början helt presstödsförordningen. Från och med 1988 ställde vi samman en tabell över de största tidningsenheterna. Förändringarna mellan åren blev små men så småningom kunde nya trender noteras i samband med strukturförändringar, konkurser, nedläggningar och förvärv. Det visas längre fram.

Bottenåret 1981

I *tabell 3* finns en sammanställning av uppgifter om nettomarginalen under perioden 1981–1990 tillsammans med uppgifter om BNP-förändringen varje år. Tabellen avser tidningsföretag utan fullt driftsstöd med utgivning 2–7 dagar/vecka. Uppgifter lämnas om andelen företag med noll- eller minusresultat och andelen företag med en nettomarginal över tio procent. Tre nettomarginalnivåer anges: det högsta värdet, variationsvidden (VV) i tio-i-topp-listan mellan första och tionde plats samt slutligen medianvärdet.

Det framgår klart av tabellen att 1981 var ett dåligt år. Nästan 40 procent av företagen tvingades redovisa förlust eller nollresultat. Bara tolv procent hade en nettomarginal över tio procent. Medianvärdet för nettomarginalen blev låga 1,4 procent. Om man tittar på tio-i-topp-listan var dock det bästa resultatet 23,7 procent vilket uppnåddes av *Örnsköldsviks Allehanda*. Det krävdes tio procent i nettomarginal för att ta sig in på tio-i-topp-listan. Bruttonationalprodukten minskade med 0,2 procent.

TABELL 3. Nettomarginal 1981–1990, tidningsföretag utan driftsstöd

År	Andel företag med nattomarginal		Nettomarginalnivå (%)			BNP (%)
	≤0 %	>10 %	Topp	VV T-i-T	Median	
1981	38	12	23,7 (ÖA)	10–24	1,4	-0,2
1982	14	24	25,7 (AN)	14–26	5,2	1,2
1983	8	31	24,5 (ÖA)	15–24	5,4	1,9
1984	16	35	24,9 (AN)	16–25	6,6	4,3
1985	12	31	27,8 (AN)	17–28	7,6	2,2
1986	16	28	31,4 (AN)	16–31	6,4	2,7
1987	9	35	25,7 (NLT)	16–26	9,1	3,3
1988	13	38	34,6 (SäT)	20–35	9,0	2,6
1989	15	30	36,8 (VäN)	17–37	7,4	2,7
1990	22	23	36,7 (VäN)	15–37	6,3	1,1

Källa: *Dagspressens ekonomi, årsvis 1981–1990*.

Not: Nettomarginaler över 6,0 % är fetmarkerade. Se sid 22. Tidningsförkortningar, se sista sidan.

Redan 1982 är bilden en annan. Nu hamnar bara 14 procent av tidningarna på noll eller under noll medan nästan en fjärdedel redovisar en nettomarginal över tio procent. Medianmättet har vuxit till 5,2. Det krävs 14 procent för att hamna på topplistan och högst placerar sig tredagarstidningen *Arvika Nyheter* med 25,7 procent.

När det visade sig att mindre och medelstora tidningsföretag ofta presterade de bästa resultaten, införde vi från 1982 en tabell som visade lönsamheten för de upplagemässigt största landsortstidningarna, så småningom de med mer än 30 000 exemplar i upplaga.

I början av 1980-talet satte branschföreträdare gärna krisstämpel på dagspressen. Då var de årliga rapporterna från Presstödsnämnden viktiga i debatten. Sommaren 1981 hade jag blivit knuten till *Pressens Tidning* som ekonomisk skribent med en krönika i varje nummer. Som krönikör efterträdde jag Sven Tollin. Jag kunde använda denna kanal för att föra ut och diskutera resultat från bokslutsanalyserna. Som exempel kan nämnas att jag tog upp debatten om pressen som krisbransch genom en krönika som av redaktören fick rubriken "1982 blev ett riktigt bra krisår". Krönikan inleddes med följande två meningar: "Den svenska dagspressen har genomgått ännu ett krisår. Denna gång med ovanligt bra resultat." Medianen för nettomarginalen var 5,2 procent och stora tidningsföretag som *Barometern*, *Eskilstuna-Kuriren*, *Jönköpings-Posten*, *Nerikes Allehanda*, *Nya Wermlands-Tidningen* och *Östgöta Correspondenten* hade mer än tio procent i nettomarginal.

Av det tjugotal företag utan driftsstöd som gick med förlust efter finansnetto 1982 uppmärksammades mest *Aftonbladet*. Tidningens upplaga fortsatte att sjunka och var nästan 20 procent lägre än under tidningens toppår 1971 med 501 200 exemplar (vardagar). Tidningen var nästan ensam i branschen om att fyra år i rad ha tvingats redovisa förlust. Bara två tidningar till befann sig i samma belägenhet: *Enköpings-Posten* och *Nordvästra Skånes Tidningar* i Ängelholm.

1983 är andelen företag med noll- eller minusresultat rekordlåg, bara åtta procent. Året efter blir nettomarginalen 6,6 procent, ett tal som ligger över medianvärdet för hela perioden på 6,4. Värden på 6,0 och större har i denna och följande tabeller markerats med fet stil.

Under 1980-talet fortsatte andelen företag över tio procent i nettomarginal att öka. Högst blev andelen 1988 med nästan 40 procent över tio procent. Året före hamnade bara nio procent av företagen på nollresultat eller sämre.

Det krävs allt högre nettomarginal för att ta sig in på tio-i-topp-listan, 1988 till och med 20 procent. *Örnsköldsviks Allehanda* och *Arvika Nyheter* dominerar i början, sedan kommer tredagarstidningarna *Nya Lidköpings-Tidningen* och *Säffle-Tidningen* och slutligen, med de totalt sett högsta procenttalen, fyradagarstidningen *Värnamo Nyheter*. För den kunde vi notera nästan 37 procent i nettomarginal.

Dagspressen hade förväntat sig en vändning nedåt i konjunkturen under 1987. Utvecklingen i Norge, som varit densamma som i Sverige i början av 1980-talet och sedan vänt nedåt, pekade på det och det togs på stort all-

var. Konferenser arrangerades av Svenska Tidningsutgivareföreningen för att svenska tidningsutgivare och deras medarbetare skulle kunna lära sig av Norges dagspress. För att förbereda sig för sämre tider höjde de svenska dagstidningarna abonnemangspriserna kraftigt inför 1987. Det blev ingen vändning i konjunkturen utan i stället en förbättring med 3,3 procent av BNP. Detta ledde till de höga lönsamhetsnivåerna 1987 och 1988.

Krishantering på 1980-talet

Aftonbladet fortsatte att redovisa förluster år efter år, trots kreativ bokföring. Det senare krävde särskild uppmärksamhet vid våra bokslutsanalyser. Tidningens förlustserie löpte i sju år, från 1979 till 1985. Det senare året hade *Östersunds-Posten*, efter att ha gått med förlust i fem år, 1980–1984, till slut fått ett vinstår. Året efter gick tidningen åter med förlust, men då hade *Aftonbladet* kommit på rätt köl. *Aftonbladets* vändning är värd att uppmärksamma.

Aftonbladets omstart inleddes 1981 med omfattande uppsägningar av anställda. I ett andra steg antogs ett nytt redaktionellt program 1983 som slog fast att tidningen skulle vara en nyhetstidning. Nedläggningen av *Stockholms-Tidningen* 1984 innebar ett upplagelyft för *Aftonbladet*. I förnyelsearbetet ingick att satsa på bilagor. Kostnadsrationalisering kombinerades alltså med produktutveckling och därtill kom litet tur.

Borgerliga *Östersunds-Posten* fick alltså ett återfall med förlust 1986 men därefter var problemen över. Under 1984 genomförde tidningen ett omfattande ekonomiskt saneringsprogram. Det genomfördes till punkt och pricka och en förlust på två miljoner kronor 1983 vändes till i det närmaste ett nollresultat 1984 (-0,3 miljoner kronor). Samma år, efter fyra år med en ny offsetpress, ökade tidningen i upplaga. En ny vd, med erfarenhet som vd för socialdemokratiska andratidningar, såg som sin viktigaste uppgift att tvätta bort den stämpel av misslyckande som förlusten av förstatidningspositionen satt på tidningen. Målen blev dels största möjliga hushållstäckning i Östersund, dels lägsta möjliga kostnad i tidningsrörelsen.

Östersunds-Posten blev åter störst i Östersund 1989. Teknikbytet 1980 lade grunden för återkomsten men det behövdes ett tufft ekonomiskt saneringsprogram, en ny vd med hårda nypor och tydliga marknads- och ekonomimål för att lyckas med det.

Konsten att bemästra lågkonjunkturer

Jämte *Aftonbladet* förekom ofta *Dagens Nyheter* i diskussionerna om dagspressen som en krisbransch. Som nämnts ingick *Expressen* i *Dagens Nyheter* bokslut och det var oklart vad den ena och den andra tidningen bidrog med ekonomiskt.

Dagens Nyheter AB redovisade överskott men nådde vanligen inte upp till branschmedianen. Tidningen drabbades av konjunkturkriser 1971, 1977 och 1981/1982. Det blev 1982 i det närmaste ett nollresultat, om än knappt med tiondelarna på rätt sida. Vi beslöt oss för att jämföra tidningens agerande under de tre kristillfällena. Underlaget utgjordes i huvudsak av årsredovis-

ningarna för de aktuella åren och åren intill. På den tiden använde vi oss vanligen av de tryckta årsredovisningarna som var fylligare än de första som togs fram av företagen varje år och som vi vanligen använt på senare tid. De tryckta årsredovisningarna innehöll värdefull information om det gångna årets verksamhet men även prognoser. Genomgången gav följande mönster.

1. Vid alla tre tillfällena genomfördes kraftiga prishöjningar, särskilt på abonnemang (*Dagens Nyheter*) och lösnummer (*Expressen*). För kvällstidningens upplaga blev det ödesdigert. Den vände nedåt efter prishöjningarna successivt från 50 öre 1970 till en krona 1974. *Expressen* var uppe i 1:75 år 1978 och kostade 2:50 år 1982. Alla tidningsföretag som givit ut både kvällstidning och morgontidning, har alltid satt morgontidningen före kvällstidningen. Ambitionen för *Dagens Nyheter* på den tiden var att bli en av Europas stora tidningar. På *Expressen* menade man att prishöjningarna stoppade tidningens marsch mot en miljonupplaga.
2. Den andra återkommande åtgärden var personalminskning:
  - 1971 infördes anställningsstopp och personalminskning genom naturlig avgång vilket gav en reducering på 140 personer. Under åren 1962 till 1974 växte *Dagens Nyheter*s redaktion från 170 till 276 personer.
  - 1978 antogs en tuffare plan med en reducering på 500 av totalt 3 200 anställda på fem år. Planen avbröts efter två år och då hade antalet minskat med 150.
  - 1981 blev beslutet en reducering med 250 anställda och satellittryckning i Jönköping och Umeå för att minska behovet av anställda i Stockholm.
3. Den tredje återkommande motåtgärden var formatminskning. Tidningarna blev helt enkelt tunnare.
4. Den fjärde typen av åtgärder var att utveckla långsiktiga projekt för kostnadsreducering, motvikter till dagspresskonjunkturen och metoder för absorbering av överkapacitet:
  - 1971 arbetades det intensivt på samproduktion mellan tidningarna i Stockholm men projektet kunde inte genomföras.
  - 1978 var tanken att satsa på fastigheter för att motverka de negativa verkningarna av dagspresskonjunkturen men fastigheter visade sig vara minst lika konjunkturkänsligt som tidningsutgivning.
  - 1981 gick det långsiktiga projektet ut på att starta tretton närtidningar runt om i Stockholm, vilket också skedde men inte heller blev någon framgång.

Statsmakterna hjälpte till att räta upp *Dagens Nyheter*s ekonomi genom förskjutningen av presstödet mot generellt verkande insatser. Höjningen av sam-distributionsrabatten och ett särskilt stöd till morgontidningsflyg från Stock-

holm till övre Norrland gav tidningsföretaget flera miljoner. Sänkningen av annonskatten från sex till tre procent betydligt mer.

Vi såg alltså att varje gång konjunkturen vände uppåt, avbröts rationaliseringsprogrammen och kostnaderna tilläts stiga på nytt. Tidningsföretaget försatte sig själv i krislägen genom att inte fullfölja sina saneringsprogram och att inte hålla emot i uppgångstider. Det stod efter genomgången klart för oss att konsten att bemästra lågkonjunkturer låg i konsten att tygla högkonjunkturer.

Byten av prisstrategi

Priskänsligheten på upplagemarknaden men även annonsmarknaden var låg men läsare och annonsörer var inte okänsliga för prishöjningar. Köparna av lösnummersålda kvällstidningar var känsligare än köpare av abonnemangsålda morgontidningar. Abonnenter av storstadsmorgontidningar var priskänsligare än abonnenter av landsortsmorgontidningar.

Under 1980-talet bytte dagstidningsföretagen prisstrategi vid två tillfällen. Längre styrdes abonnemangspriseringen som nämnts av kostnaderna för papper och distribution. Dagspressens prisstrategi var en kostnadsstrategi. Under den här aktuella perioden från mitten av 1970-talet härskade kostnadsstrategin från 1975 till 1977. Prishöjningarna låg på 10–15 procent per år i fasta priser. Kostnadsstrategin ersattes av en indexstrategi. Inte ens under lågkonjunkturen i början av 1980-talet steg abonnemangspriserna mer än konsumentprisindex. Denna fas varade från 1978–1986.

TABELL 4. Prisutvecklingen 1981–1990 (ökning i procent)

År	Abbonemang (6/v)	Annonser landsort	KPI (1981=100)
1981	9,0	9,9	100
1982	12,5	14,3	109
1983	9,2	8,4	119
1984	8,4	8,6	128
1985	8,1	6,5	138
1986	7,9	8,9	143
1987	7,6	10,5	149
1988	5,4	6,9	158
1989	8,6	8,1	169
1990	7,5	10,7	186

Källa: Dagspressens ekonomi 1989 (bearbetad). Abonnemangspriset 1990 avser hela dagspressen, alla frekvenskategorier (se Dagspressens ekonomi 1990).

Från 1987 valde tidningsföretagen en marknadsstrategi. Priskänsligheten skulle få avgöra den slutliga nivån. Prishöjningarna under 1987 och de år som följde låg på cirka tre procent per år i fasta priser. Prishöjningarna på abonnemang och annonser i löpande priser framgår av *tabell 4*. Uppgifter om KPI-ökningen anges som jämförelse.

Full pott

Under några år i slutet av 1980-talet satte dagspressen rekord på de flesta områden vi följde i rapporterna om dagspressens ekonomi.

Annonsvolymen passerade 1 milj. spaltmeter 1988 och låg kvar över en miljon både 1989 och 1990. 1980-talet hade börjat med cirka 700 000 spaltmeter. Landsortspressen svarade för drygt 70 procent av dagspressens annonsvolym. Tillgängliga uppgifter pekar på att landsortspressen ökade med 60 procent och storstadspressen med 30 procent. Statistiken påverkades av att antalet rapporterade tidningar varierade mellan åren.

Upplagan ökade från år till år. 1989 nådde den nästan fem miljoner exemplar men vände nedåt 1990. Minskningen avsåg i huvudsak kvällspressen. Räknat per capita sjönk upplagan detta år med en–två procent.

Lönsamhetsmåttan visade höga värden som framgår av *tabell 5*. Det decennium som började svagt 1981 fick en fin avslutning.

TABELL 5. Lönsamhet i slutet av 1980-talet

År	Räntabilitet (%)	Nettomarginal (%)	BNP (%)
1987	14,4	9,1	3,3
1988	16,2	9,0	2,6
1989	12,0	7,4	2,7
1990	10,2	6,3	1,1

Källa: *Dagspressens ekonomi, årsvis 1987–1990*.

Not: Nettomarginaler över 6,0 % är fetmarkerade. Se sid 22.

8. Framgångsrika krisår (1991–1994)

I början av 1990-talet rådde allmän kris i näringslivet men dagspressen uppvisade hög lönsamhet. Konjunkturläget var svagt. BNP minskade tre år i rad, 1991–1993: med -1,1 respektive -1,7 och -1,8 procent.

Upplagan fortsatte att gå ned i början av 1990-talet. Detsamma gjorde nu också annonsvolymen. Minskningarna på båda marknaderna, upplaga och annonser, var förvånansvärt låga med tanke på att dagstidningarna höjde priserna kraftigare än åren före. Abonnemangspriset höjdes 1991 med 7,5 procent och annonspriserna med 11,9 i landsortspressen och 14,2 i storstadspressen. Särskilt mycket höjde *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Sydsvenskan*. År 1992 steg abonnemangspriset med 13,9 procent och annonspriset med fem–sex procent i landsorten och tio–elva i storstäderna. Prishöjningarna var relativt måttliga 1993 men översteg ändå KPI.

Priskänsligheten var uppenbarligen låg men det ville inte Svenska Tidningsutgivareföreningen acceptera. Officiellt från branschhåll var den hög. I detta läge var det en klar fördel för den allmänna debatten att rutinerna för den externa bokslutsanalysen var väl etablerade.

Lönsamheten för dagstidningsföretagen utan driftsstöd låg under den så kallade 1990-talskrisen över medianvärdet för hela tidsserien 1976–2010, vilket visas i *tabell 6*. Lönsamhetstalet för 1992 låg inte långt ifrån toppårens på 1980-talet. Då var det cirka 9–13 procent som redovisade noll- eller minusresultat och 35–38 procent med lönsamhetstal större än tio procent. Under åren 1991–1993 redovisade 16–17 procent av företagen noll- eller minusresultat och 33–35 procent mer än tio procent i nettomarginal. De tio största landsortstidningarna kunde redovisa nettomarginaler över tio procent (medianvärde).

TABELL 6. Lönsamheten 1991–1994

År	Andel företag med nettomarginal		Nettomarginal Median (%)	Räntabilitet (%)	BNP (%)
	≤0 %	>10 %			
1991	16	49	7,6	11,4	-1,1
1992	16	35	8,1	11,7	-1,7
1993	17	33	6,8	10,0	-1,8
1994	14	29	6,4	9,9	4,1

Källa: Dagspressrapport 1991–1994.

Not: Nettomarginaler över 6,0 % är fetmarkerade. Se sid 22.

Problemen häftade vid andratidningarna. A-pressen, de socialdemokratiska andratidningarnas moderbolag, gick i konkurs 1992. Ansvar för tidningarna flyttade från central nivå till regional. Det var möjligt med uppåtdande av lokala och regionala resurser att rädda tidningarna en gång men det skulle inte finnas resurser till en andra räddningsinsats om det skulle krävas. Det stod klart efter konkursen att den svenska presstrukturen inte skulle bli sig lik igen men det gick inte att se vad som skulle hända.

Räntabiliteten låg något lägre under ”1990-talskrisen” än under toppåren 1987–1988, cirka 15 procent mot drygt tio procent. Det finns anledning att se närmare på vart och ett av åren.

Kris i storstadspressen 1991

Det fanns krisföretag i dagspressen men de tillhörde storstadspressen. *Dagens Nyheter*, nu inte längre i bolag med *Expressen*, gick med dagspressens största förlust 1991 eller nästan 200 miljoner kr (-12 procent i nettomarginal). *Aftonbladet* hade redovisat förlust igen 1990 och gjorde det också 1991. Kvällstidningskollegan *Idag* – en sammanslagning av *GT* och *Kvällsposten* 1990, den första strukturaffären i modern tid – gick också med förlust 1990 och 1991. De tre andratidningarna inom storstadspressen, *Arbetet*, *Skånska Dagbladet* och *Svenska Dagbladet* gick med brakförluster. Förlusterna för *SvD* låg på cirka 100 miljoner kronor per år och berodde på att tidningen strävade efter att vara allt och göra allt: konkurrera med *DN* som allmäntidning, utmana *DI* som affärstidning och dessutom vara ett komplement till landsortspressen.

Utanför storstadspressen fanns det förluster på några håll. I Östersund var den gamla ordningen återställd med *Länstidningen* som permanent förlustgivande andratidning. Till förlusttidningarna hörde förstatidningarna *Skövde Nyheter* med notoriskt svag ekonomi och *Blekinge Läns Tidning* som råkat i tillfälliga svårigheter.

Dagspressen tjänar pengar 1992 (DI)

Inför publiceringen av rapporten för 1992 beslöt presstödsnämndens kanslichef Sven Dahlin att höja kvaliteten på omslaget. Det blev en hårdare kartong och ett illustrerat omslag. Den firma som anlätades valde att, som vi tyckte oförargligt, illustrera med sex tidningar mot en fond av sedlar i olika valörer. Det senare var inte populärt. Svenska Tidningsutgivareföreningen ville inte att det skulle framstå som att dagspressen badade i pengar. Därför var *DI*:s rubrik oroväckande när tidningen skrev om rapporten: Dagspressen tjänar pengar. Ingressen löd

1992 var ett mycket bra år för svensk press. Morgontidningarnas lönsamhet låg i nivå med högkonjunktorens toppår 1987–1988. Kvällstidningarna slog tidigare lönsamhetsrekord. ”1992 var det absolut bästa året sedan starten 1830”, uppger Aftonbladet. Men 1993 ser sämre ut för svensk dagspress, säger branschbedömare.

I artikeln fick jag konstatera att orsakerna till förbättringarna var prishöjningen på både tidningar och annonser. Trots det hade den totala upplagan bara minskat marginellt, vilket tydde på att tidningskonsumtionen hade en väldigt låg priskänslighet. Resultatförbättringarna berodde också på investeringar i ny teknik samt låga inköspriser på papper och utrustning under lågkonjunkturen.

VD för Svenska Tidningsutgivareföreningen målade i artikeln upp en mörk framtid och vände sig särskilt mot att priselasticiteten skulle vara låg. Ett momspålägg på tolv procent skulle betyda katastrof för många tidningar, slog han fast. Jag fick slutordet: Svenska dagstidningar befinner sig i ett drömläge inför en konjunkturuppgång. Aldrig förr har branschen stått så väl rustad efter att ha gått igenom en kraftig recession.

Avslutningsvis bjöd *DI* på sitt eget resultat. På en omsättning på 348 miljoner kronor redovisade tidningen ett så kallat produktbidrag (troligen bruttomarginal) på 112 miljoner (32 procent). Det skulle ha placerat tidningen på andra plats i lönsamhetsrangordningen efter bruttomarginal. Följden blev att två år senare fanns *DI* med i vår årliga redovisning. Tidningen intog genast tredjeplatsen i lönsamhetsligan efter *Arvika Nyheter* och *Nya Wermlands-Tidningen*.

Läget inför 1993 (TT/UNT)

I slutet av november 1992 levererade TT ut en stor artikel om dagspressens ekonomiska läge. I *Upsala Nya Tidning* breddes artikeln ut över fem spalter med två stora tillrättalagda diagram som båda visade dramatiska nedgångar, den ena för annonsvolymen och den andra för upplagan. Artikeln placerades på sidan sex och *UNT* satte rubriken ”Kärvt -93 för dagstidningar”. Så här står det i ett centralt avsnitt i artikeln om *Dagens Nyheter*.

Även Dagens Nyheter har ekonomiska problem, enligt Gustafsson. Höga räntekostnader för en ny tryckpress kommer att belasta tidningen under lång tid framåt. Gustafsson anser att DN var en av de tidningar som tillät kostnaderna att skena iväg allra mest under 80-talet.

Jag försökte varna dem, men de ville inte lyssna. Det verkade som de trodde att högkonjunkturen aldrig skulle ta slut, säger Gustafsson som tycker att just DN borde klara sig bättre.

Det är anmärkningsvärt när branschens flaggskepp har den sämsta ekonomin. Bengt Braun som varit VD för Dagens Nyheter i tre år, delar inte uppfattningen att DN har branschens sämsta ekonomi.

Alla lät kostnaderna dra i väg på 80-talet. I övrigt vill jag inte kommentera det jobb som gjordes då.

Bengt Braun lade till att *DN* försökte dra ner på alla sina kostnader. Från 1990 till 1994 skulle tidningen minska sin personal från 2 700 till 1 700. Vi säljer lika många tidningar med nästan 40 procent färre medarbetare nu när vi är halvvägs, avslutade Bengt Braun.

Mönstret i åtgärdsprogrammen för kriserna 1971, 1977 och 1981 kändes igen. Det kan läggas till att *Expressen* gick bra ekonomisk under hela 1990-talskrisen med drygt tio procent i nettomarginal. Det bör också läggas till att *Dagens Nyheter* redovisade vinst 1992 (+3 procent), förlust 1993 (-3 procent) och vinst 1994 (+7 procent). Det är också på sin plats att nämna att nettomarginalen för *Upsala Nya Tidning* var 14 procent 1991, 17 procent 1992 och 18 procent 1993, vilket gav tidningen platsen tio på tio-i-topp-listan det året.

Framgångens orsaker

Av sammanfattningarna till rapporterna för åren 1991–1994 framgår orsakerna till dagspressens framgångsrika år 1991–1993:

1. Redan under 1989, det vill säga i god tid, kunde de första tecknen på en annalkande lågkonjunktur för dagspressen observeras.
2. 1990-talet inleddes direkt med åtgärder för att anpassa kostnaderna till den väntade försämrade intäktsutvecklingen.
3. Höjda priser, med små eller inga volymförändringar, på upplagemarknaden.
4. Sänkta kostnader som i vissa fall kunde härröra från besparingsprogram som sattes in redan 1989 men fick full effekt först 1992.
5. Minskning av antalet anställda med fem–sex procent, något lägre minskning inom landsortspressen än inom storstadspressen.
6. Genom tidigareläggning av investeringar kunde tidningarna erhålla låga inköpspriser och lade därmed grunden till ytterligare rationaliseringar och lägre kostnadsnivåer.
7. I och med att investeringstakten var hög växte avskrivningarna och de finansiella kostnaderna, finansnettot reducerades och nettomarginalen blev lägre än annars. Bruttomarginalen (före avskrivningar) kunde därmed förbättras från 8,8 procent 1992 till 9,5 procent 1993 medan nettomarginalen föll från 8,1 till 6,8 procent. Av samma skäl minskade räntabiliteten från 11,7 till 10,0 procent.

Slutklämman blev att lönsamhetsutvecklingen sedan 1980 visade att dagstidningarna klarade lågkonjunkturen i början av 1990-talet mycket bättre än de bemästrade den som rådde i början av 1980-talet. Dagstidningsföretagen tycks ha använt ett större register av åtgärder i början av 1990-talet än i början av 1980-talet. Viktigt var också att tidningarna blev förvarnade och agerade snabbt på orostecknen.

I 1994 års rapport prövade vi ett nytt vinstmått men det fanns bara med ett år. Det var vinst per årsexemplar. *DI* hamnade högst med 1 534 kr/per årsexemplar och *Nya Wermlands-Tidningen* på andra plats med 1 107 kr/per årsexemplar. Jag minns inte varför vi tog med det och jag kan inte heller erinra mig varför det togs bort. Det kan möjligen ha något att göra med att det var populärt att presentera presstöd per årsexemplar för tidningar som erhöll presstöd och att vinst per årsexemplar för tidningar utan presstöd skapade en viss balans i debatten.

I samarbete med Pressutredningen -94 utökades som nämnts tidsserien med åren 1976 och 1977. Resultaten ingick i pressutredningens expertrapport (SOU 1994:94) *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*.

Presstödet påverkades i början av 1990-talet av det svaga statsfinansiella läget. Det så kallade utvecklingsstödet upphörde och driftsstödet reducerades 1994 men det rörde sig inte om några stora belopp.

9. Svängningar på hög nivå (1995–2000)

Tillägget av 1976 och 1977 innebar att vi redan 1995, efter 18 år, kunde fira 20-årsjubileum. Det innebar att ett tjugooårsperspektiv kunde läggas på dagspressens ekonomiska utveckling. Omslaget på rapporten utgjordes av ett diagram baserad på en studie för presstödsnämnden av Tom Nilsson på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Han hade matat in nettomarginalen för alla tidningar utan driftsstöd för de tjugo åren. Med hjälp av ett program för faktoranalys letade han mönster. Han fann sex typiska kurvor som prydde omslaget. De visade att dagstidningarnas utveckling var samlad till slutet av 1980-talet. Därefter delade den sig i två trender en med uppåtgående trend och en med nedåtgående. Förstatidningarnas ekonomi var kanske inte så homogen som vi hade föreställt oss men å andra sidan var ju antalet år i slutet av tidsserien begränsat. Här ligger kanske en intressant uppgift för en ny uppsatsskrivande student.

Vi var mycket imponerade av dagspressen under början av 1990-talet. Vi var glada budbärare av ett glatt budskap. Vi föreställde oss nog att vi hade hjälpt till att samla ihop kunskap om konjunkturutvecklingen och företagsekonomiska strategier. Den viktigaste lärdomen upprepade vi gärna: Konsten att bemästra lågkonjunkturer ligger i konsten att tygla högkonjunkturer.

Våra kunskaper i tidningsekonomi hade fördjupats. Hade kunskaperna också förbättrats ute på tidningarna? Man hade tidigare talat om journalistyrkets professionalisering. Såg vi nu något liknande hända med tidningsledarna? Vi satt kvar och gjorde våra analyser år efter år, men satt tidningsledarna lika länge? Var de som satt i ledningen 1981 också kvar i ledningen 1991?

Hur skulle vi se på svängningar i lönsamheten? Skulle målet vara att låta lönsamheten svänga men i så fall på en så hög nivå att tidningen gick med vinst även under lågkonjunkturer. En titt i läroboken sa oss att målet borde vara att få så små svängningar som möjligt, helst inga alls; ju mindre svängningarna var i ett företags lönsamhet, desto skickligare var dess företagsledning.

Det svängde litet i lönsamheten 1995–1997 som *tabell 7* visar, men de sista åren av 1990-talet var, i det perspektiv läroboken målade upp, exemplariska med små variationer kring sex–sju procent i nettomarginal.

Rapporterna visade stigande avkastning på kapitalet i branschen. Dagspressen hade fått ett gott grepp om sin ekonomi men man bör se närmare på varje år och orsakerna till de svängningar som ändå förekom.

TABELL 7. Lönsamhet 1995–2000 (tidningsföretag utan driftsstöd)

År	Bruttomarginal Median (%)	Andel företag med nettomarginal		Nettomarginal Median (%)	Räntabilitet (%)	BNP (%)
		≤0%	>10%			
1995	(7,3)	21,6	28,9	4,7	6,7	3,7
1996	5,1	43,4	18,1	2,2	4,3	1,1
1997	3,5	29,5	16,7	5,3	8,1	2,1
1998	5,1	18,9	28,4	6,4	9,4	3,6
1999	5,9	20,8	37,5	7,1	10,6	4,5
2000	7,3	6,0	68,7	7,2	17,5	3,6

Källa: Dagspressens ekonomi 1995–2000.

Anm. 1995 beräknades för sista året planerliga avskrivningar för företagen. Därefter användes företagens uppgifter om avskrivningar och bruttomarginalen blev rörelsevinsten efter avskrivningar.

Not: Nettomarginaler över 6,0 % är fetmarkerade. Se sid 22.

Lönsamheten föll 1995 från 6,4 till 4,7 procent i nettomarginal. Två viktiga orsaker var brant stigande papperspriser och en hög investeringstakt. Detta bekräftas av den stora skillnaden mellan bruttomarginalen (vinsten före avskrivningar) och nettomarginalen (vinsten efter avskrivningar och finansnetto). Vi beräknade 1995 för sista året planerliga avskrivningar för tidningsföretagen. Det innebar samtidigt att bruttomarginalen definitionsmässigt sjönk något mellan 1995 och 1996. Det senare året gällde bruttomarginalen rörelsevinsten efter avskrivningar. Skillnaden mellan brutto- och nettomarginal bestämdes nu helt av finansnettot.

Under 1996 försämrades konjunkturen men prishöjningar räddade dagspressen från ett riktigt svagt resultat. Enligt årsredovisningarna ville dagspressen själv, det vill säga företagsledarna, inte beteckna sin bransch som en krisbransch. Företagen fortsatte att investera i dagspressteknik samtidigt som man prövade på nya medier.

Dagspressen återhämtade sig snabbt 1997. Omsvängningen åstadkoms främst genom en kostnadsänkning. En förbättring i konjunkturen hjälpte till men också, som man kan få fram ur tabell 7, en förbättring av finansnettot 1997–1999. Här betyder det mycket att börsen gick bra och att tidningsföretagen var skickliga på värdepappershandel. För 1999 års resultat spelade intäkter av engångsnatur en något större roll än vanligt. Här gällde det realisationsvinster i samband med en rekonstruktion av tidningsägda Tidningarnas Telegrambyrå (TT) och en rad följdaffärer.

Tillskott av engångsnatur spelade också en stor roll för resultatet 2000. Nu var det överskottsmedel på pensioner som betalades ut från Sveriges Privatanställdas Pensionskassa (SPP) och Pressens Pensionskassa (PP) till tidningarna men också bra utdelning på aktieaffärer som lades ovanpå ett redan hyggligt rörelseresultat. Totalt rörde sig överskottsmedlen om cirka en miljard och gick till såväl förstatidningar som andratidningar. Överskottsmedlen användes bland annat för att täcka omstruktureringskostnader och påverkade där-

med följande års resultat positivt. Lönsamhetstalen blev mycket höga 2000, ursprungligen 11,9 procent i bruttomarginal och 13,2 procent i nettomarginal. Vid redovisningen av dagspressens ekonomi 2002 justerade vi ned resultatet 2000 med avseende på pensionsmiljarden.

10. Fyra vändpunkter

Under 1990-talet inträffade en rad dramatiska händelser, nya idéer föddes och nya system skapades vilka av många uppfattades som hot mot dagspressen och den mångfald som rådde inom den. Det stod inte klart från början hur det nya skulle uppfattas, som möjligheter eller som hot. Det senare kunde också utvecklas till något positivt, till exempel enligt nationalekonomen Joseph Schumpeters teori om nyskapande förstörelse. Jag har valt att beteckna nyskapandet och nytänkandet som vändpunkter och undersöka med dagspressrapporterna som utgångspunkt i vad mån det ledde till några nya trender. Här urskiljs fyra vändpunkter. De har betecknats som 1) Partipressvändpunkten, 2) Bonniervändpunkten, 3) Digitalvändpunkten och 4) Gratisvändpunkten.

I efterhand kan man se att A-pressens konkurs 1992 blev en vändpunkt i dagspressens strukturella utveckling. Det var starten på en process som innebär att partierna tvingades till eller frivilligt drog sig tillbaka från att äga, stödja och försöka rädda tidningar. Partipressvändpunkten fick direkta följdverkningar, men först med de långsiktiga konsekvenserna fem–tio år senare växte sig trenden stark.

Arbetet drogs med i A-pressens konkurs och skulle aldrig hämta sig från detta utan gick slutgiltigt i konkurs 2000. Årsredovisningarna klargjorde att tidningen under hela 1980-talet ökade sina kostnader och att det var möjligt främst tack vare ökade externa bidrag. *Arbetet* fick flera gånger aktieägartillskott och det statliga driftstödet ökade nästan årligen. Varje år som det statliga stödet inte växte, klagade *Arbetets* vd i verksamhetsberättelsen. Den svaga kostnadskontrollen blev tidningens fall.

Ur partipressvändpunkten växte fram en positiv samarbetstrend. För det krävdes, för det första att också borgerliga partier och organisationer drog sig ur dagspressen. Det skedde också, i två steg, dels genom försäljningen av de tidningar Högerns förlagsstiftelse ägde, i Visby, Härnösand och Luleå, dels genom avyttringen av Centertidningar AB. För framväxten av samarbetstrenden krävdes, för det andra, att de borgerliga förstatidningarna övergav sin länge omhuldade princip om att varje tidning måste ha en egen tryckpress.

Den andra vändpunkten uppstod inom dagspressens största gruppering, Bonnier. I början av 1990-talet gav sig Bonnier in i en kamp om *Sydsvenska Dagbladet* och *Kvällsposten*. Den slutade 1994 med att Marieberg lade ett bud på samtliga aktier i SDS. Genom engagemanget i Malmö bröt Bonnier mot en gammal liberal princip familjen haft att inte engagera sig i pressen utanför Stockholm. Syftet var att familjen genom att hålla sig borta skulle bidra till

att inte rubba mångfalden inom dagspressen. Avfallet från den liberala idén avdramatiserades. I branschen och även av den socialdemokratiska regeringen tonades de långsiktiga konsekvenserna ned. Det viktigaste ansågs vara att SDS-koncernen även fortsättningsvis hade svensk ägare.

Bonniervändpunkten blev ingen trend utan slutade i ett misslyckande för Bonnier. Under 1990-talet ökade visserligen Bonniers tidningstitlar från tre till nio men den samlade upplagan växte bara med 1,5 procent. Så stora var *Dagens Nyheter* och *Expressens* upplageförluster under decenniet. Till slut fick Bonnier acceptera att man gjort ett misstag. De förvärvade tidningarna avyttrades och kvar i familjens ägo blev endast *Sydsvenskan* och *Kvällsposten*, den senare som en edition till *Expressen*. *Sydsvenskan* medverkade till att i konkurrens med *Arbetet* trappa upp kostnaderna i tidningsutgivningen i Malmö och har dessutom haft svårt att fullfölja sina rationaliseringsprogram enligt plan. Det är ingen djärv spekulation att påstå att Bonniers hade haft en starkare ställning som tidningsbolag om man koncentrerat sig på och vårdat utgivningen av *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Dagens Industri*.

Den tredje vändpunkten var den elektroniska dagstidningen, digitalvändpunkten. Första dagstidning på nätet blev *Aftonbladet* som hösten 1994 publicerade *Aftonbladet/Kultur* på internet och ett halvår senare dagliga nyheter. *Göteborgs-Posten* startade publicering på internet sommaren 1995 under friidrotts-VM i Göteborg. Samtidigt etablerade *Aftonbladet* ett sökbart textarkiv och 1999 hade *Aftonbladet* gått så långt i utvecklingen att ett dotterbolag bildades för verksamheten men den återfördes senare till tidningsbolaget. Försöksverksamhet spred sig över dagspressen. Bara enstaka tidningar avstod helt. Digitalvändpunkten utvecklades inte till en trend omedelbart. Den nödvändiga motorn, annonserna, kunde inte kopplas till och det snabba systemskiftet uteblev.

Den fjärde vändpunkten var lanseringen 1995 av den dagliga gratistidningen *Metro* i Stockholm, gratisvändpunkten. Eftersom gratistidningar enligt presstödsförordningen inte är några dagstidningar, togs *Metro* inte med i dagspressrapporten men lanseringen i Stockholm blev en nyttig repetition i tidningsutgivningens ekonomi.

Det fanns sedan länge ett stort hål på tidningsmarknaden i Stockholm där också morgontidningarna – inte bara kvällstidningarna – ville vara rikstidningar. Idéer om att stänga luckan fördes ständigt fram – återstarten av *Stockholms-Tidningen* i början av 1980-talet är bara ett exempel – men alla misslyckades och tomrummet blev bara större och större. Till slut saknade 40 procent av Stockholms hushåll en prenumererad morgontidning. Det fanns gott om ledig tryckkapacitet i branschen, en välutvecklad annonsmarknad i Stockholm och en effektiv kundalstrare i huvudstadens välutnyttjade tunnelbana. Att starta en gratistidning i Stockholm var nästan som att spela mot ett öppet mål. *Metro* valde låga produktionskostnader (pressade tryckeripriser), låga distributionskostnader (självbetjäning i tunnelbanan) men höga annonsintäkter, det vill säga ett högt annonspris, vilket var en för gratistidningar

ovanlig kombination. *Metro* ville inte med priskonkurrens fördärva annonsmarknaden, tidningens enda intäktskälla.

Den omedelbara effekten av gratisvändpunkten blev att *Metro* täppte till hålet på tidningsmarknaden i Stockholm, de kortsiktiga konsekvenserna flera gratistidningskrig i Stockholm och ett visst fotfäste för gratiskulturen inom dagspressen. I den mån dagstidningar engagerat sig i utgivning av gratistidningar har verksamheten som regel ingått i tidningsrörelsen som ett komplement till utgivningen av betaltidningar. Gratisvändpunkten ledde till en kompletteringstrend regionalt och lokalt. Gratistidningar användes för att komplettera betaltidningens täckningstal i syfte att ge annonsörerna bättre räckvidd. Läsarna tog till sig gratiskulturen.

När presstödet infördes 1971 utgick också stöd till ett antal lokaltidningar runt Stockholm vilka gavs ut en gång i veckan. De räknades till endagstidningarna och var stödberättigade. Tidningarna ägdes av Huvudstadspress vilket i sin tur ägdes av *Svenska Dagbladet*. När reglerna för stödet till endagstidningar ändrades på förslag av 1972 års pressutredning förlorade dessa Stockholms lokaltidningar efter en avtrappning på två år detta stöd. Det ledde till att de flesta av tidningarna lades ned eller fortsatte som annonstidningar.

Som tidigare nämnts startade *Dagens Nyheter* 1981 tretton så kallade närtidningar som en balanserande faktor i svängande konjunkturer. Närtidningarna blev ingen framgång och gjordes 1986 om till totaldistribuerade annons-tidningar (Runt Stan). Inte heller detta gick bra trots att man köpte upp en konkurrent och att Huvudstadspress gick i konkurs. *Dagens Nyheter* lade ner Runt Stan men fortsatte ge ut gratistidningar i Stockholms förorter.

Samma år som *Metro* lanserades, visade ett danskt gratistidningsföretag intresse för att gå in i Stockholms förorter med gratistidningar. *Dagens Nyheter* bildade då ett gemensamt bolag med danskarna och apportionerade in sina gratistidningar i bolaget. Efter fyra–fem år lämnade *Dagens Nyheter* detta bolag som så småningom kom att kallas Gratistidningar i Sverige AB (GISAB). Numera ägs detta bolag av *Göteborgs-Posten/Stampen*. Enligt årsredovisningen 2010 var GISAB Stampengruppens mest lönsamma företag med en bruttomarginal på 22,9 procent.

Dagens Nyheter förlorade alltså på två fronter kriget mot gratistidningarna. För det första vann *Metro* de tidningslösa hushållen i regionen som efter det att de börjat läsa *Metro* blev allt svårare att vinna som betaltidningsläsare. För det andra vann GISAB på de lokala annonsmarknaderna. Docent Gunnar Nygren vid Södertörns högskola har i sin forskning genom flera studier visat att gratistidningarna i Stockholms förorter mycket väl kan ta på sig rollen som traditionella lokaltidningar.

11. Lägre skatt och börsrally ger guldkant (2001–2010)

De senaste tio åren inleds som *tabell 8* visar med ett par svaga år med en nettomarginal på 2,3 procent 2002 men dagspressens ekonomi återhämtar sig snabbt och fem år i rad, 2003–2007, blir branschens lönsamhet mycket bra. Nettomarginalen ligger över sex procent och räntabiliteten växer år för år ända till 13,4 procent. En viss försvagning inträffar 2008, en stark försämring kommer 2009, men detta år blir ett mellanår och 2010 är ekonomin återställd. Andelen företag med noll- eller minusresultat var cirka 45 procent under två år, 2002 och 2009. Omvänt låg nettomarginalen över tio procent för hälften av företagen under två år, 2006 och 2007.

Det första decenniet av 2000-talet består alltså av två dåliga år, två svaga till halvbra och sex starka, till och med fem starka i följd. Decenniet slutar uppåt. Med hjälp av den externa räkenskapsanalysen som redovisas i dagspressrapporterna kan mönstret förklaras.

Under 2001 vände konjunkturen nedåt. Tillväxten för BNP blev bara 1,2 procent. Vändningen nedåt kom överraskande och tidningsföretagen hann inte ställa om för sämre tider. Finansnettot, som halverades från 2000, orkade inte lyfta upp resultatet mätt i bruttomarginalen med mer än 1,1 procentenhet.

TABELL 8. Lönsamhet 2001–2010 (tidningsföretag utan driftsstöd)

År	Bruttomarginal	Andel företag med nettomarginal		Nettomarginal	Räntabilitet	BNP (%)
	Median (%)	≤0%	>10%	Median (%)	(%)	
2001	3,2	23,9	20,9	4,3	5,7	1,2
2002	2,6	45,3	15,6	2,3	5,4	2,5
2003	4,4	18,3	31,7	6,2	8,5	2,3
2004	5,5	13,1	29,5	6,9	10,7	4,2
2005	6,3	8,5	33,9	7,6	10,6	3,2
2006	9,0	13,7	56,9	12,0	12,3	4,3
2007	8,1	9,8	47,1	9,4	13,4	3,3
2008	5,0	27,7	21,3	5,5	6,7	-0,6
2009	1,0	42,8	17,1	1,6	1,3	-5,0
2010	6,3	13,5	40,5	8,3	11,6	6,1

Källa: Dagspressens ekonomi årsvis 2001–2010

Not: Nettomarginaler över 6,0 % är fetmarkerade. Se sid 22.

Resultatet försämrades ytterligare under 2002. Tidningsrörelsen gick inte mycket sämre, bruttomarginalen sjönk från 3,2 till 2,6 procent, utan det var finansrörelsen som gav ett stort underskott; ett plus på drygt 100 miljoner kronor 2001 för branschen totalt förbyttes 2002 i ett underskott på cirka 250 miljoner kronor. Här slog den försämrade börsutvecklingen igenom i tidningsföretagens ekonomi. Nettomarginalen blev ovanligt nog sämre än bruttomarginalen. Dagspressbranschens finansnetto under decenniet visas i tabell 9.

Affärsvärldens generalindex över den svenska börsutvecklingen visar en stark svängning nedåt till en bottennivå under 2002, en svag uppgång under 2003 och fortsatt tillväxt till omkring 2007. Lönsamheten inom dagspressen påverkades direkt av dessa svängningar, och avståndet mellan brutto- och nettomarginal ökade.

Enligt årsredovisningarna var ett industriellt tänkande ett återkommande tema i förvaltningsberättelserna. Tidningsutgivningens kostnader minskades i stor utsträckning genom samarbete på konkurrensorter, såsom i Visby, Norrköping, Örebro, Umeå, Eskilstuna med flera eller på angränsande orter såsom Härnösand-Sollefteå, Helsingborg-Ängelholm, Trelleborg-Ystad-Kristianstad med flera. I fallet Helsingborg-Ängelholm, berättades det i årsredovisningen, drevs verksamheten med samma mål men med 20 procents nedbemanning. Samarbetstrenden växte sig allt starkare.

TABELL 9. Dagspressbranschens finansnetto 2001–2010 (milj. kr)

År	Belopp (milj.kr)
2001	109
2002	-246
2003	235
2004	182
2005	283
2006	642
2007	763
2008	104
2009	224
2010	117

Källa: *Dagspressens ekonomi årsvis 2001–2010*

Statsmakterna bidrog till att göra 2006 till decenniets bästa år för dagspressen. Den 1 januari 2006 sänktes reklamskatten och vi beräknade att det bidrog till en förbättring av lönsamheten med ungefär 20 procent. I absoluta tal betydde skattesänkningen mest för de stora tidningarna. Till denna förbättring av tidningsrörelsens resultat (9,0 procent i bruttomarginal) kom att branschens finansnetto också var ovanligt stort. En viktig orsak var att flera tidningsfö-

tag sålt sina tryckerier eller aktier till exempel i Blocket AB. Nettomarginalen blev hela tolv procent. Det blev ett rekordresultat.

Vad gäller räntabiliteten fortsatte den att växa under 2007. Det berodde på att många tidningsföretag genom strukturaffärerna i branschen minskat (fått minska) det totala kapitalet i rörelsen. Därför ökade räntabiliteten från 12,3 till 13,4 procent 2007. År 2007 gick finansrörelsen mycket bättre än vanligt. Tidningarna kunde redovisa stora reavinster. Vi beräknade att 40 procent av 2007 års resultatförbättring kom från tidningsrörelsen och 60 procent från finansrörelsen.

2009 blev ett förlorat år med en negativ trend på annonsmarknaden. Sämst gick det för de företag som inte lyckades fullfölja sina besparingsprogram. Nu framstod *Dagens Nyheter* som en förebild. Tidningen genomförde sitt besparingsprogram till punkt och pricka och gick från en nettomarginal på -6,5 procent 2009 till 6,6 procent 2010. Det var många som lyckades minst lika bra. För dagspressen blev 2010 det femte bästa året under perioden 1976–2010.

12. Gästexperter

Trettioårsjubileet 2005 av dagspressrapporten markerades genom att tre gästexperter bjöds in att medverka i rapporten: ekon. dr. Stefan Melesko, doktoranden och ledarskribenten Robert Sundberg och fil.dr. Ingela Wadbring. Ingela Wadbring kom tillbaka som gästskribent 2010, nu som professor och i sällskap med ekon.dr. Mart Ots. Huvuddragen i bidragen återges i det följande eftersom experterna tar upp det som här kallats vändpunkter.

Segla i egen sjö

Melesko, en flitig brukare av presstödsnämndens arkiv av årsredovisningar, använde sig av det material som fanns samlat i rapporterna under tre decennier för att granska hur dagspressen agerade företagsekonomiskt. Han startade i kända teorier från tre nationalekonomer, Adam Smith, Alfred Marshall och John Kenneth Galbraith. Han kom fram till att branschen är speciell och också att företagarnas agerande var speciellt. Företagen agerade för det mesta för branschens bästa. Rubriken blev därför ”I företaget för BRANSCHEN”.

Melesko konstaterade att tidningsföretagen i stort sett hade lämnat företagsekonomiska sanningar därhän och lät sig i stället styras av branschens sanningar, en konventionell branschkunskap stod högre i kurs än ekonomiska teorier. Dagspressen var en bransch som gick sin egen väg.

Melesko lyfte fram som bevis att tidningarna var för mycket bundna av sina investeringar i överdimensionerade produktionsapparater men också att de inte missbrukade sin ställning om de genom strukturförändringar fick en monopolställning. Han pekade vidare på att andratidningarna felaktigt trodde att de kunde kopiera förstatidningarna.

Melesko noterade att ett systemskifte var på gång. En ny branschnorm om samarbete hade tagit över som också den gick på tvärs med traditionella ekonomiska teorier. Dagspressen fortsatte att gå sin egen väg.

När politiska mål tar över

Robert Sundberg, som länge studerat utgivningen av andratidningar och varit ledarskribent på flera, förklarade varför andratidningarna blivit andratidningar och också förblivit sådana. Rubriken var dramatisk: politiska mål som gav tidningsdöd.

De socialdemokratiska tidningarna startades med läns- eller landskaps-spridning för att ledningen inom partiet och LO ville ha sina tidningar spridda enligt samma geografiska struktur som organisationerna. Tidningarna skulle inte var marknadsinriktade utan tjäna politiska mål. Det viktigaste skä-

let, skrev Sundberg, till att s-tidningarna gått så dåligt ekonomiskt var att de i det längsta behållit sina vidsträckta, kostsamma bevaknings- och spridningsområden med låg hushållstäckning i merparten av dem. Det hade varit nyttigt för mångfalden men dåligt för tidningsekonomin.

Sundberg tog två exempel. *Västerbottens Folkblad* i Umeå som konkurrerade både mot *Västerbottens-Kuriren* i Umeå och *Norra Västerbotten* i Skellefteå. Det andra exemplet var *Arbetet* med en edition i Malmö och en i Göteborg med vardera många konkurrenter inom sina stora och glesa spridnings- och bevakningsområden. Det gick inte att bryta mot marknadsvillkoren för morgontidningsutgivning och av politiska skäl ha stora, kostsamma bevaknings- och spridningsområden som omfattade hela län eller landskap och samtidigt få ekonomin att gå ihop.

Professionell gratistidningsutgivning

Ingela Wadbring analyserade gratistidningsbranschen som alltså inte tagits med i rapporten, eftersom gratistidningarna inte finns med i presstödsförordningen. En liten abonnerad veckosluttidning, *Metro Weekend*, med tänkt spridning i Mälardalen, beviljades inte distributionsstöd på grund av att den ägdes och gavs ut av den dagliga, mycket större gratistidningen *Metro*.

Wadbring följer två spår i sin framställning, det ena, det lokala, veckoutgivna annonsbladet och det andra, den dagliga storstadsgratistidningen.

Det lokala annonsbladet hade gått från lokalt hantverk, och som mycket av IT-branschens verksamhet, startat i garage och källare, via en allmän professionalisering av teknik till en redaktionellt mångsidig produkt, men gjort halt vid den politiska kommentaren. Dess annonsspalter var öppna för alla och det lokala annonsbladet hade hög läsning även bland unga.

Storstadsgratistidningen exemplifierades givetvis med *Metro* som blivit en världsvid företeelse. Dessa tidningar var mycket tidningslika redan från början men några av dem gick uppenbart ett steg för långt i utvecklingen. Det var när det isländska gratistidningskonceptet med hembärning lanserades i Köpenhamn. Försöket omnämns av Ingela Wadbring men det bör kanske läggas till att det misslyckades och hela idén försvann i den allmänna konkurrensen i samband med den ekonomiska krisen i Island.

Wadbring konstaterade att gratistidningarna kvalitetsmässigt blivit betydligt nyttigare under de senaste 30 åren, både lokalt och nationellt och gjorde bedömningen att fler och fler skulle komma att nöja sig med sådana för sin tidningsläsning.

Konkurrens om innehåll och tid

I rapporten 2010 analyserade Ingela Wadbring dagspressens ställning i det digitala landskapet. Hon konstaterade att de traditionella dagstidningarna mötte två slag av konkurrens i detta landskap. Det ena var en innehållskonkurrens och det andra en tidskonkurrens.

Till innehållskonkurrensen bidrog tidningarna själva genom sina investeringar i internet, men trots att investeringarna var stora hade de inte gett

någon utdelning. Fortfarande 2010 kom mindre än fem procent av intäkterna från digitala satsningar för de flesta tidningar.

För tidskonkurrensen stod de så kallade sociala medierna som hon hellre ville kalla mötesplatser eller forum. Utvecklingen tvingade mediekonsumenterna att välja oftare än förr.

Wadbring tog stöd i bedömningar från enskilda medieföretag när hon slog fast att 2011 skall bli året ”då allt händer”. Hon byggde under sin prognos med information om att nedgången i morgontidningsläsning blivit större 2010 än tidigare år. I huvudrapporten 2010 bekräftade vi detta, eftersom också upplagestatistiken visade en snabbare nedgång än tidigare för dagspressen.

Wadbring slog fast att mönster i mediekonsumtionen var ett åldersfenomen. Unga människor kommer inte ta en tidningsprenumeration, när de blir äldre bara för att de blir äldre. Ett tröstens ord till tidningsföretagen var att historien lärt oss att medieformer sällan försvinner utan de förändras. Det finns en trögrörlighet i folks vanor men dagspressen hade uppenbart anledning att känna sig orolig.

Konkurrensorter blir samarbetsorter

Mart Ots analyserade tvåtidningsorterna, som vi alltid kallat konkurrensorter men som han föreslog borde kallas samarbetsorter. Det stämde i varje fall bättre med utvecklingen. I huvudrapporten 2010 tog vi bort den ”klassiska tabellen” över ekonomiskt resultat för tidningarna på konkurrensorterna.

Ots konstaterade att det bara fanns fyra konkurrensorter av traditionellt snitt kvar. På elva av de femton orterna med mer än en högfrekvent dagstidning bedrevs ett välutvecklat samarbete.

En av de viktigaste förklaringar till samarbetslinjen var att de politiska intressena lämnat branschen sedan slutet av 1990-talet. Han pekade på A-pressens konkurs, avyttringen av de tidningar som högerens förlagsstiftelse ägde och försäljningen av Centertidningar AB. Kommersiella grupperingar hade ersatt de politiska. Nya visioner och en annan sorts rationalitet hade tagit över.

Samarbetet hade börjat inom administrativa funktioner men efter hand också omfattat redaktionella funktioner, med interna nyhetsbyråer som samarbetslösning. Inom marknadsfunktionerna rådde samarbete inom annonsförsäljningen men man hade som regel behållit konkurrensen inom upplageförsäljningen. Där fanns det en öppen konkurrens.

13. Koncentrationen ändrar karaktär

Dagstidningskommittén presenterade i sitt betänkande (SOU 1988:48) *Reformert presstöd* en sammanställning av de upplagemässigt största tidningsgrupperna 1986 (s. 36–39). Vi uppdaterade 1988 pressutredningens redovisning men lade till uppgifter om tidningsgruppernas intäkter.

Den nya sammanställningen visade att rangordningar efter upplaga respektive intäkter inte gav riktigt samma resultat, det vill säga rangordningen blev densamma men inte tidningsgruppernas andelar. En förklaring kunde vara att vissa tidningsenheter innehöll fådagartidningar. För att få likartade fördelningar kunde man givetvis väga upplagan med utgivningsfrekvensen men vi bedömde att egentligen var en rangordning efter rörelseintäkterna att föredra. En nackdel var dock att rörelseintäkterna påverkas, genom den stora andelen annonsintäkter, av konjunkturutvecklingen.

Vi uppgav också uppgifter om produktionsbidrag, men inte allt presstöd, som utgick till grupperna. Läsaren av rapporten kunde alltså välja mellan tre rangordningar, efter rörelseintäkter, efter totala intäkter inklusive produktionsbidrag och efter upplaga.

Om man valde det första måttet, som jag gjort i *tabell 10*, fann man att Bonnier med *DI*, *DN* och *Expressen* var den största gruppen med nästan 25 procent av branschens intäkter. På andra plats placerade sig det socialdemokratiska partiet och LO med A-pressens tidningar, *Aftonbladet*, *Norrländska Socialdemokraten* och *Länstidningen* i Östersund. SAP/LO-blocket svarade för drygt 15 procent av intäkterna. På tredje plats låg Hjärne/GP-koncernen med nästan nio procent av branschens rörelseintäkter. *Sydsvenskan* och *Svenska Dagbladet* låg med vardera cirka sex procent på fjärde och femte plats. Övriga grupperingar inom landsortspressen (Andergruppen, Barometerngruppen, Herencgruppen med flera) noterades för vardera tre–fyra procent. Trots att *Dagens Industri* ännu inte ingick i branschanalysen togs den alltså med i tabellen över koncentrationen i dagspressen.

I rapporten om dagspressens ekonomi 1989 gick vi tillbaka till 1980 och 1984 för att få ett jämförelsematerial. Eftersom 1989 var ett högkonjunkturår med stigande annonsintäkter växte Bonniers andel och SAP/LO-blockets sjönk. Andelarna blev 26,2 respektive 14,6 procent. Den omvända effekten ser man under 1991 och 1992. Det senare året faller dessutom SAP/LO-gruppen bort från listan genom A-pressens konkurs. Bonniers andel minskar

till cirka 23 procent. Ett år senare har Hjärne-gruppen med sina drygt nio procent blivit den näst största gruppen.

Från 1993 ökar Bonniergruppens andel genom en annan strukturförändring, nämligen Bonniers ökande ägande i Sydsvenskangruppen. Under 1990-talet växte Bonniergruppens andel till 28–29 procent.

TABELL 10. Dagspressens största tidningsgrupper efter rörelseintäkter, 1988–2010

År	Största enhet (%)		Näst största enhet (%)	
1988	Bonnier	24,6	SAP/LO	14,6
1989	Bonnier	26,2	SAP/LO	14,6
1990	Bonnier	24,6	SAP/LO	14,9
1991	Bonnier	22,1	SAP/LO	13,2
1992	Bonnier	22,8	SAP/LO	10,7
1993	Bonnier	28,3	Hjärne	9,6
1994	Bonnier	28,4	Hjärne	9,9
1995	Bonnier	28,0	Hjärne	10,0
1996	Bonnier	29,0	Hjärne	9,3
1997	Bonnier	29,6	Hjärne	9,4
1998	Bonnier	29,4	Schibsted	13,8
1999	Bonnier	29,2	Schibsted	13,9
2000	Bonnier	31,0	Schibsted	13,8
2001	Bonnier	29,2	Schibsted	14,0
2002	Bonnier	26,9	Schibsted	14,6
2003	Bonnier	27,1	Schibsted	14,6
2004	Bonnier	27,4	Schibsted	15,2
2005	Bonnier	28,0	Schibsted	15,2
2006	Bonnier	28,5	Schibsted	17,6
2007	Bonnier	29,3	Stampen	25,4
2008	Bonnier	26,3	Stampen	23,7
2009	Bonnier	23,7	Stampen	23,7
2010	Stampen	23,8	Bonnier	23,0

Källa: Dagspressens ekonomi årsvis 1988–2010

År 1998 tog en något starkare gruppering andraplatsen. Norska Schibsted blev genom förvärven av *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* den näst största gruppen med nästan 14 procent. Fortfarande var avståndet mellan ettan och tvåan stort. Bonniergruppen var mer än dubbelt så stor.

Från och med 1995 lade vi till uppgifter om fördelningen av branschens nettovinst på tidningsgrupperna. Då kunde man få läsa att Bonniergruppen svarade för 28 procent av rörelseintäkterna men nästan 56 procent av vin-

sterna. Det senare måttet påverkades givetvis ännu mer än rörelseintäkterna av konjunkturutvecklingen och företagens förmåga att balansera konjunkturvariationerna. Från och med 2001 redovisades i stället tidningsgruppernas nettoresultat, eftersom vi tyckte det var intressantare att direkt kunna jämföra mellan grupperna.

Efter 2000 då Bonniergruppens toppnotering blev en andel på 31 procent växer Schibsteds andel till nästan 18 procent 2006. Därefter ser man i tabellen konsekvenserna av nästa stora strukturaffär, försäljningen av Centertidningar AB.

Från och med 2007 får vi två nästan lika stora tidningsgrupper Bonnier och Stampen. Det sista året i serien hamnade Stampen något före, men ett riktigt så tillförlitligt underlag hade vi inte att åtta tiondelar säkert kunde avgöra rangordningen. Här räcker inte årsredovisningarna till som analysunderlag. Bland annat vet vi att Bonniergruppens tidningstryckerier inte ingår i dagstidningsdelen inom Bonnier AB. Som antyds har vi alltså använt oss av uppgifter som gäller koncernnivå.

Förutom att de två största tidningsgrupperna kan antas vara ungefär lika stora, är det viktigt att notera att de är olika sammansatta. Det läge koncentrationen inom dagspressen hamnat i skulle kunna kallas en differentierad koncentration. Jag har närmare motiverat detta i en artikel kallad "A Second Opinion on Concentration" publicerad i Hultén, O., Tjernström, S. & Melesko S. eds. (2010). *Media Mergers and the Defence of Pluralism*.

Det differentierade består i att Bonniergruppen utgörs främst av storstadstidningar och Stampengruppen främst av landsortstidningar. Efter Bonniers försäljning 2011 till Gota Media av Skånemedia (*Kristianstadsbladet*, *Trelleborgs Allehanda* och *Ystads Allehanda*) består Bonniergruppen av *Dagens Nyheter*, *Expressen* med editionerna *GT* och *Kvällsposten* samt *Sydsvenskan*, det vill säga huvudstads- och storstadspress. Stampen består främst av lokaltidningar eftersom man kan säga att *Göteborgs-Posten* är mer av lokaltidning än storstadstidning. Man kan anta att de två största grupperna har olika mål och strategier för sin verksamhet. För Bonniergruppen tycks 2010 ha varit ett betydligt mer lönsamt år (6,9 procent i nettomarginal) än för Stampengruppen (2,6 procent).

På tredje plats placerar sig Schibsted, fortfarande med cirka 16 procent av branschens rörelseintäkter. Schibsted är en renodlad huvudstadspressgrupp. Landsortstidningsgrupperna som 1988 svarade som högst för tre–fyra procent av branschens rörelseintäkter har genom det senaste decenniets strukturaffärer ökat till fem–sju procent av intäkterna. Den mest lönsamma tidningsgruppen är *Nya Wermlands-Tidningen/Helsingsborgs Dagblad* med en nettomarginal på 17,5 procent 2010.

14. Den externa räkenskapsanalysens möjligheter

Denna rapport börjar med en uppräknig av den externa räkenskapsanalysens problem vid bedömning av dagspressens ekonomi. Rapporten avslutas här med att betona den externa räkenskapsanalysens möjligheter.

Syftet med rapportserien Dagspressens ekonomi har inte enbart varit att statsmakterna kontinuerligt ska kunna bedöma behovet av statliga åtgärder för dagspressen, även om det varit det viktigaste skälet. I motiven till Pressstödsnämndens uppdrag att följa och analysera utvecklingen inom dagspressen betonades också vikten av att tillföra den mediepolitiska debatten ett ekonomisk referensmaterial.

Det framhölls också att materialet skulle vara allmänt tillgängligt. Vi har särskilt beaktat detta genom att bygga ut sammanfattningarna men där skulle man nog kunna gå ett steg längre och bli något mer detaljrik.

För att gå ett stort intresse utomlands för det svenska stödsystemet till mötes, infördes från och med 2007 en sammanfattning på engelska. Här skulle man möjligen kunna gå ett steg vidare och lägga till en sida på engelska bland bilagorna om huvuddragen i stödsystemet. Det skulle ge rapporten ett drag av nyttig handbok inte bara för utländska läsare av rapporten.

Ett annat sätt att göra rapporten mer användbar som referensmaterial vore att lägga till ett kalendarium över de viktigaste händelserna på området under det aktuella året. Det skulle vara händelser som var av betydelse för den ekonomiska rapporteringen.

Underlaget, tidningsföretagens årsredovisning, föreligger vanligen i två versioner, en koncis som lämnas till myndigheterna och en populariserad och utbyggd för en bredare publik av ägare, styrelse, anställda och andra intressenter. I den senare versionen brukar finnas texter under rubriker som "VD har ordet" med intressant information om det gångna året och eventuellt också det kommande. Det vore en klar fördel om båda samlades in för den externa räkenskapsanalysen. Den första versionen behövs för att kunna påbörja analysarbetet tidigt och den andra versionen, den så kallade tryckta årsredovisningen, för bedömningarna och kommentarerna.

När Tollin gjorde sina analyser på 1960- och 1970-talen fördes biverksamhet i form av civiltryckeri och fastigheter upp som ett möjligt problem eftersom de inte rörde tidningsutgivningen. Sidoverksamheterna togs med eftersom de inte var så omfattande och samma princip har vi följt genom åren. I

de flesta fall torde de gamla civiltryckerierna dessutom numera vara nedlagda eller avyttrade.

På senare tid har tillkommit utgivning av gratistidningar och digitala verksamheter. Tidningarna själva räknar detta till tidningsutgivningen. Vi har gjort på samma sätt; de rör verkligen tidningsutgivningen. Motivet i det första fallet är att utgivning av gratistidningar vanligen betraktas som komplement till utgivning av betaltidningar i områden där dessa har låg täckning. Motivet i det andra fallet är att den digitala tidningsutgivningen på sikt, oklart hur lång, betraktas vara ett alternativ till den tryckta tidningen. Utgivning av gratistidningar och digitala tidningar är inga sidoverksamheter.

Redan Tollin hade problem med tidningsföretag som omfattade utgivning av flera tidningar. Han kunde inte göra något annat än att anpassa sig. Möjligt kunde det i de tryckta årsredovisningarna finnas vissa uppgifter om de enskilda tidningarna och så har det även varit på senare tid.

Strukturförändringarna inom pressen har dock försvårat analyser på tidningsnivå. När vi började på 1970-talet med våra analyser ingick ett åttiotal tidningsföretag i underlaget för beräkning av lönsamheten för tidningar utan driftsstöd. I slutet av perioden är antalet bara ett fyrtiotal. Analysen har därmed ofta flyttat från företags- till koncernnivå. Det är ett mindre problem för redovisningen av branschens ekonomi ett visst år, tvärsnittsanalysen, men det försvårar jämförelser över åren, längdsnittsanalysen.

Det är emellertid fullt möjligt att ta kontakt eller till och med besöka berörda koncerner för att få komplicerade förhållanden klarlagda. Koncernerna är som regel lika intresserade som vi att det blir så rätt som möjligt. Strukturförändringarna ger oss litet mera arbete men det gör inte årsredovisningarna omöjliga att använda. I det sammanhanget är det viktigt att som hittills hålla fast vid årliga rapporter. Kontinuiteten är viktig.

Genomgången av alla rapporter av dagspressens ekonomi har fått mig att fundera över om vi inte borde ägnat ett inledande avsnitt i rapporterna åt konjunkturläget. Dagspressens starka konjunkturberoende gör att ett sådant avsnitt kunde sägas höra till ett ekonomiskt referensmaterial om dagspressen. Konjunkturerna påverkar tidningsrörelsen genom annonstillströmningen men konjunkturerna påverkar också finansrörelsen genom börsens utveckling. Genomgången i denna rapport har visat hur beroende tidningsföretagen är av att tidigt få signaler om vändningar i konjunkturen.

Ett avsnitt om konjunkturläget kunde bygga på BNP-utvecklingen men kanske också detaljhandelsomsättningens utveckling. Det finns även lätt tillgänglig statistik om börsutvecklingen. Statistiken kunde åtminstone omfatta något kvartal in på det nya året. Den offentliga statistiken från SCB, *Affärsvärlden* med flera bör i bästa fall kunna kompletteras med en rapportering av vd-prognoser från de ”tryckta årsredovisningarna”.

Att i dag använda tidningsföretagens årsredovisningar som underlag för externa räkenskapsanalyser kräver alltså litet mer arbete än förr, mer av kontakter med företagen för extra upplysningar och kanske också tid för efterkontroll, som vid 2010 års rapport, men det finns ingen anledning att avstå

från möjligheten att som hittills göra årliga externa räkenskapsanalyser. Vi har genom analyserna från 1976 till 2010 fått ett gott grepp om dagspressens ekonomiska utveckling. Det har förhoppningsvis denna rapport om pressstödsnämndens dagspressrapporter visat.

Tidningsförkortningar

AN	Arvika Nyheter
Bar	Barometern
Boh	Bohusläningen
BoT	Borås Tidning
EK	Eskilstuna-Kuriren
GD	Gefle Dagblad
HD	Helsingborgs Dagblad
JP	Jönköpings-Posten
LTÖ	Länstidningen, Östersund
NkT	Norrköpings Tidningar
NLT	Nya Lidköpings-Tidningen
NWT	Nya Wermlands-Tidningen
SA	Sala Allehanda
SvT	Sundsvalls Tidning
SäT	Säffle-Tidningen
TT	Trollhättans Tidning
VLT	Vestmanlands Läns Tidning
VäN	Värnamo Nyheter
ÖA	Örnsköldsviks Allehanda
ÖC	Östgöta Correspondenten
ÖP	Östersunds-Posten

Presstödsnämnden
Box 26
121 25 Stockholm-Globen

Tel. 08-24 73 70
www.presstodsnamnden.se

